

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

XI^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

XXX заседание, вторникъ, 27 ноемврий 1901 г.

(Отворено въ 9 ч. и 50 м. прѣди пладнѣ подѣ прѣдсѣдателството на прѣдсѣдателя г. М. Балабановъ.)

Прѣдсѣдателъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря. Моли г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Н. Козаревъ: (Прочита списъка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Сп. Ивановъ, Н. Петровъ, С. Поповъ, Т. Фератовъ и Д. Христовъ.)

Прѣдсѣдателъ: Отъ 165 народни прѣдставители отсѣдствуватъ 5; има законниятъ съставъ — заседанието продължава.

На дневенъ редъ имаме: Продължение разискванията по прѣдложението на Правителството относително заема отъ 125.000.000 л. номинални, съгласението по концесията на тютюня, прѣходнитѣ распорѣждания и устава на дружеството за съучастната режия на българскитѣ тютюни.

Има думата Конушкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Константинъ Калчовъ.

К. Калчовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Слѣдъ двудневно продължително говорене по настоящия въпросъ, разбирамъ, че вашето търпѣние достатъчно е изчерпано, но азъ считамъ за нравствена длъжностъ да кажа моята дума, да кажа моето мнѣние по този договоръ, толкозъ повече че и по-рано, както и по заема за 1899 г. и още по-рано по първитѣ заеми, азъ всекога съмъ зималъ думата отъ тази трибуна и ясно и открито съмъ казвалъ своето мнѣние.

Всекогаши колчемъ се е повдигало въпросъ за заеми, особено въ послѣднитѣ три години, у насъ общественото мнѣние, печатътъ, твърдѣ много се е вълнувало, и азъ помня въ 1899 г. какъ се вълнуваше населението, какъ всички имаха устремени погледи къмъ това Народно Събрание и чакаха какво съдбоносно

ще излѣзе по този договоръ. Сега, макаръ печатътъ по-малко да е писалъ, виждаме, че обществото много се е заинтересувало по този въпросъ — и не само тукъ, но населението по цѣла България има устремени погледи си къмъ тази свещена ограда и чака съдбоносното рѣшение. При разглеждането на договора, тъй както ни е прѣдставенъ отъ Правителството, когато този въпросъ ни се прѣдставява отъ едно правителство, честността, патриотизма и здравия разумъ на което не може да се тури подѣ съмнѣние; когато ние виждаме единъ Министъръ на Финансите като г. Каравеловъ, че е подписалъ този договоръ, единъ министъръ, казвамъ, който минава за най-пестеливъ Министъръ на Финансите, който сме имали досега, който минава за лице, при което изрѣчението пословично може да се приложи, че трѣбва да бждемъ скъпи както за трицитъ, така и за брашното, — казвамъ, когато единъ договоръ се подписва отъ единъ такъвъ Министъръ-Прѣдсѣдател, отъ едно лице, което, макаръ 7—8 мѣсеца функционира, е дало доказателства, че иска да уравни държавния бюджетъ и въ това стремление казва, че иска да изплати летищитѣ дългове, — като вземемъ всичко това прѣдъ видъ, ние трѣбва да обмислимъ тоя въпросъ съ всичката строга обективностъ, ние трѣбва да го обмислимъ така хладнокръвно, както ни налага здравиятъ разумъ и както ни се налага отъ правдата. Така поставенъ въпросътъ, г-да народни прѣдставители, ние трѣбва да прѣтеглимъ всичкитѣ отговорности, трѣбва да видимъ всичкитѣ сгоди, които ни прѣдставява този договоръ, и да ги туримъ на капонитѣ, да ги консултираме съ своитѣ знания, да се консултираме съ своята съвѣсть, и тогава да се произнесемъ. Най-първо, това, което ми обърна внимание, то е какъ ни се прѣдставя въпроса,

какъ ни е поставенъ въпроса отъ Правителството по форма. Прѣдстави ни се единъ договоръ и ни се казва: договорътъ ще се приеме така, както е прѣдставенъ, или ще се отхвърли. Сега, второто питане, което пакъ ни се прѣдставлява, е слѣдующето: така както ни се прѣдставлява договора, прави ли Министерството отъ него кабинетенъ въпросъ или не? Тоже нужно е да обърнемъ вниманието си и върху този въпросъ. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, като вземемъ конкретния случай за този заемъ, азъ виждамъ въ него просто обръщане единъ дългъ въ другъ, защото нѣкои казаха, че пари не влизатъ — аслж цѣлѣта на този заемъ не е да влѣзатъ пари, а цѣлѣта е нѣкои летящи дългове, които сж краткосрочни, да станатъ по-дългосрочни; — така щото, ние не можемъ да осждимъ Правителството, че много пари не влизатъ. Правителството казва: искаме да консолидираме летящитъ дългове, за да можемъ да боравимъ лесно по-нататкъ съ бюджета, за да уравнилимъ държавния си бюджетъ и да ни е мирна главата за въ бждѣще. И право е Правителството въ това. Но като вземемъ конкретния случай, ние ще дойдемъ до логическото заключение, че нѣма никаква принципиална подкладка при този заемъ и, ако нѣма принципиална подкладка, не може никакъ дума да става за кабинетенъ въпросъ. Азъ ще отида по-нататкъ. Азъ желалъ бихъ по въпроса за заеми — желалъ бихъ прѣди всичко да нѣма за въ бждѣще въпроси за заеми въ България, — но когато стане дума за заеми, ние не трѣбва да полагаме никога въпроса на принципиална точка. Имало е заеми, дѣто именно е имало принципиална подкладка, напр. заемътъ на кабинета на покойния г. Д-ръ Стоиловъ, въ който бѣше г. Теодоровъ Министъръ на Финанситѣ. Тогава, когато ни прѣдставиха заема, имаше единъ важенъ принципъ — желѣзножѣлѣния принципъ. Правителството ни казваше, че Държавата усвоила принципа, щото желѣзницитѣ да бждатъ държавни, а въ заема имаше откупването експлоатацията на Източнитѣ желѣзници. Правителството бѣше право и желаше въ продължение на тоя принципъ да освободи страната отъ тази чужда компания, та казвамъ, за този принципъ тогавашното Правителство искаше да се вотира онзи заемъ отъ 290.000.000 л. и то бѣше право отъ своя гледна точка. Азъ мисля, че тази е важна принципиална точка. Азъ говорихъ тогава, когато се говори за отдаване желѣзницата Чириантъ—Нова-Загора, когато оборахъ това желание на Правителството, което идѣше въ разрѣзъ на онова, което бившето Правителство е правило. И право бѣше правителството на г. Стоилова да настоява на този принципъ. Какво става обаче? Тогава Правителството стана отъ трибуната и, макаръ заемътъ да имаше принципиална подкладка, казание не правимъ кабинетенъ въпросъ отъ този заемъ: може да го приемете или да го не приемете. Така ли бѣше? (Нѣкои прѣдставители: Тѣй!) Е добръ. Ако тѣ при извѣстенъ принципъ, дѣто имаше принципиална подкладка, не направиха каби-

нетенъ въпросъ, азъ виждамъ въ настоящия конкретенъ случай, че нито дума може да става за поставяне на кабинетенъ въпросъ при вотирането на този заемъ. Това го казвамъ и отъ много други съображения, за които не е нужда да се простирамъ. Ще кажа само едно главно съображение, което е, че Правителството не би трѣбвало да повдига принципиаленъ въпросъ по този заемъ и да прави кабинетенъ въпросъ; това е мосто горещо желание, и не се съмнѣвамъ, че то е горещо желание на една и на другата страна, за да може това Правителство да продължава своята дѣятелностъ, защото то въ своето краткосрочно врѣме е дало достатъчни доказателства, че има доброто желание да въведе законностъ въ страната и че желае да осжществи много точки отъ оная своя програма, която е проповѣждало цѣли 15 години, когато е било въ опозиция. Това го казвамъ искрено и желая, щото Правителството да продължава своята дѣятелностъ като правителство.

Подиръ тѣзи кратки бѣлѣжки минавамъ по-нататкъ. Отъ 2—3 години, г-да народни прѣдставители, извѣстно е, че държавното съкровище се намира въ стѣснително положение, затова и наптитѣ финанси ставаха по-лоши, когато въ сжщностъ по-рано бѣха много по-лоши; ние се покопихме когато банкитѣ прѣсѣкоха ни пжти на заемитѣ, и много добръ направиха банкитѣ, дѣто искаха да ни прѣсѣкатъ охотата за заеми. Съкровището се намѣри въ стѣснено положение и наптитѣ политически борби, които отъ по-напрѣдъ се поставяха на обществено-политическа почва, сега добиха економическа подкладка и правителствата почнаха да търсятъ срѣдства, какъ да уравнилимъ държавното стопанство, държавния бюджетъ, и още, разбира се, да го докаратъ да върви ржка подъ ржка и съ увеличаването на народното благосъстояние, защото, г-да народни прѣдставители, никога не е държавническа мждростъ едно правителство да иска да гради благосъстоянието на съкровището надъ мизерията, надъ нещастieto на народа. Въ тѣзи три години много свѣтлини се хвърлиха върху наптитѣ финанси: по-рано много пжти азъ съмъ ималъ честта да бжда народенъ прѣдставителъ, но имаше една мъгла, която покриваше наптитѣ финанси. Азъ, като казвамъ това, не искамъ да укорявамъ никого отъ тая трибуна, защото за туй, което е минало, не искамъ да говоря, но казвамъ, че покриваше една мъгла наптитѣ финанси; и, когато се стрѣснахме, тогава излѣзохме тукъ да казваме открито, че у насъ сж похарчени повече отъ 120.000.000 свръхсметни кредити, тогава излѣзохме да казваме, че имаме толкова и толкова летящи дългове и най-последниятъ невѣжа по финансовата наука разбра това, па и външиятъ свѣтъ, който обърна внимание на това, — подразбирамъ наптитѣ кредитори, — тогава и Държавата погледна по-трезво, по-сериозно, за поправлението на финанситѣ ни и нашата кредитоспособностъ се много повдигна. Затова, че не сж

ни дали пари, не мислѣте, че е загуба, че е падналъ нашиятъ кредитъ; ние сами знаемъ, че сме по-добри въ финансово отношение, защото знаемъ положението си и търсимъ лѣкъ на това положение, а тогава се лутахме сѣ въ мъглата. Казвамъ, хвърли се свѣтлина върху нашето финансово положение, ние се стараемъ да го прѣдставимъ въ истинското му положение и така трѣбва всѣкога да постѣпваме, защото само тогава можемъ да повдигнемъ нашия кредитъ. Когато говоримъ за настоящия заемъ, ние трѣбва да вземемъ всички заеми, въ органическа свързка единъ съ други, и, както вчера ви се забѣлѣжи отъ уважаемия г. Гешовъ, ако се не лѣжа, който ви каза, че слѣдъ единъ контрактъ, когато дойде новъ контрактъ, било приетъ или отхвърленъ, нашиятъ кредитор, синдикатътъ почва оттамъ, дѣто се е спрѣлъ, отъ оная база, дѣто се бѣ спрѣлъ. Това като ви казвамъ, азъ искамъ да подѣртая, че Правителството, когато третира единъ заемъ, не трѣбва да гледа едностранчиво на въпроса, но да вземе миналитъ контракти да види какви сѣ условията, изпълнени ли сѣ, кога ще се изпълнятъ, а веднажъ като се положимъ на тая основа, необходимо е за насъ да видимъ какви сѣ били тѣзи контракти, какви сѣ нашиятъ съотношения съ казания синдикатъ, като се повърнемъ отъ 1889 г. и досега. Азъ изоставямъ да говоря за Русе-Варненската желѣзница, която е по-рано, но указвамъ на 30-милионния заемъ отъ 1889 г., послѣ за заема отъ 142 милиона отъ 1892 г., за заема отъ кабинета на покойния г. Стоиловъ отъ 290 милиона отъ 1898 г., за заема отъ 260 милиона отъ 1899 г. на кабинета Грековъ—Радославовъ и за днешния заемъ, който ни се прѣдлага, защото и този заемъ е сѣ съ сѣщитъ синдикати — безразлично съ кого сѣ се сключвали договоритъ: дали съ Международната банка, или съ Banque de Paris et des Pays-Bas. Ще ви кажа, че този синдикатъ е, който изключително борави на изтокъ съ източнитъ работи.

Г-да народни прѣдставители! Както ви казахъ и по-рано, азъ съмъ билъ почти по всичкитъ гласувания по заемитъ: азъ по начало съмъ билъ противъ всички заеми. Азъ по начало съмъ билъ противъ, защото у мене е била втѣлпена напълно тая хубава мисль и зная благородниятъ економистъ Лавеле, който ни е казалъ: „пазѣте се отъ държавнитъ заеми“! Вие знаете, че той е голѣмъ приятель на Българския народъ и той ни казва още, че когато свещеницитъ се молятъ въ черквата да ви пази Богъ отъ градобитнина и суша, нека се молятъ тия свещеници да ви пази Богъ и отъ държавнитъ заеми, защото тѣ сѣ били опропатителни за такива неопитни народи като васъ“. И тогазъ, даже, когато намъ ни говориха, че ще направимъ заемъ за производелни цѣли — защото вие знаете, че заемътъ отъ 142 милиона е билъ за градене на държавни желѣзници, — и тогазъ азъ казахъ: по-добъръ е да си строимъ бавно желѣзници; и тогазъ азъ казахъ, че нашата индустрия,

нашиятъ народенъ поминѣкъ не е тъй напрѣдналъ, за да имаме необходима нужда веднага да строимъ желѣзници, а трѣбва отъ бюджетни срѣдства полѣка полѣка да правимъ желѣзници, а не отъ заеми. (Д. Ризовъ: Вѣрно!) Но болшинството отъ Народното Събрание каза, че това сѣ производелни заеми и ще сключимъ тоя заемъ. Нѣщо повече. Азъ не искамъ да си вдигамъ гласа противъ хората отъ онова врѣме, защото тѣ и много добро сѣ направили за страната, но тогазъ имаше мнѣние, че трѣбва и отъ политическа точка зрѣние да правимъ заеми. И азъ зная правителства, които настояваха да направимъ заемъ, за да имаме благоволенieto и покровителството на великитъ държави. Много погрѣшна идея, идея, която е била опропатителна за нашиятъ финанси! Но, както и да е, заемътъ стана. Обаче, ако се държехме въ рамкитъ на заема, ако се държехме въ рамкитъ на закона за отчетността по бюджета, пакъ щѣхме добри да вървимъ, но какво стана? Въ 1892 г. дефицитътъ отъ 22 милиона лева и нѣщо се покри отъ заема. И азъ хубаво си спомнямъ прѣзъ 1893 г. единъ уважаемъ Министъръ на Финанситъ въ единъ свой конфиденциаленъ докладъ обърна вниманието на Правителството върху тази опасност и каза: това е опасна стѣпка, тази стѣпка ще ни поведе къмъ катастрофа; тази привичка да се отклоняватъ отъ бюджета, да не гледате закона за отчетността по бюджета, да черпите отъ суми, назначени за производелни цѣли и да ги употребявате въ непроизводителни разноски, ще ви повлѣче къмъ голѣми дефицити. (Д. Ризовъ: Кажете име!) Но, за жалостъ, не обърнаха голѣмо внимание.

По-нататѣкъ, синдикатътъ и банкитъ, като видѣха слабата страна на нашето Правителство, захванаха да си играятъ съ насъ. Тѣ най-напрѣдъ гледаха сериозно на насъ, упражниха се 4-ти опции, дойде врѣме, за да поематъ другитъ опции; банкитъ захванаха да ни даватъ по-малки суми, захванаха да ни даватъ авансъ срѣщу опциитъ и да поддържатъ фалшивата теория, че като авансиратъ срѣщу една опция, че като даватъ авансъ, тѣ не сѣ обязани да оптиратъ. Нашиятъ управници трѣбваше още тогава да протестиратъ. Защо? Защото заемътъ стана, за да правимъ портове и желѣзници, а аванситъ се даватъ срѣщу тоя заемъ и изключително за тия цѣли. Е добъръ, единъ авансъ като го изхарчимъ въ постройки, какъ ще може да го изплатимъ за една година? Естествено, логическо и юридическо заключение е, че каквото тѣлкуване и да давате на такава една мисль, тя не може да бѣде друга, освѣнъ че когато даваашъ авансъ срѣщу една опция, ако не оптирашъ цѣлата сума, то си обязанъ да консолидирашъ този авансъ. Азъ върху това иммахъ честта да говоря въ Събранието въ 1899 г. И Правителството трѣбваше да се държи на тая почва. Това го казвамъ, защото ще дойде да говоря именно за тия 7 милиона лева, които сѣ дадени като авансъ срѣщу петата и шестата опция на заема отъ 1892 г.

Казахъ, че банкитъ почнаха да ни третираатъ съ съвѣтъ друго око, и за доказателство служи заема отъ 1899 г., г-да прѣдставители, защото заемътъ отъ 1898 г. за откупуване на източната румелийска желѣзница бѣше много по-добъръ. Но въ заема отъ 1899 г. на кабинета Грековъ—Радославовъ какво ни прѣдлагаха? Синдикатътъ, съ когото имаме работа, се осмѣли да ни прѣдлага да конвертираме неоптирани и некотиранни облигации и още да ги заплатимъ наравно сто на сто; съ други думи, безъ да сме взели пари за тѣхъ, искаха да имъ платимъ разликата между емисионния курсъ и номиналната имъ стойностъ, между 89½ и 100. Това нѣщо не се е чувало, и ние бѣхме поразени само отъ това; само това бѣше достатъчна причина за неразискването на подобенъ заемъ, защото не бѣше достолѣпно да се третира така Българскиятъ народъ. Но нѣщо повече имаше въ този заемъ. Какво ни даваха въ тоя заемъ тогазъ? Въ този заемъ само отъ петата и шеста опция на заема отъ 1892 г. само 28 милиона се консолидираха, т. е. оставиха да ги платимъ въ 40-годишенъ срокъ, и въ прибавление даваха ни само авансъ пакъ срѣщу петата и шеста опция отъ заема отъ 1892 г. седемъ милиона, и срѣщу този авансъ взеха ни желѣзницата Чирпанъ—Стара-Загора и Нова-Загора. И направихме не само економическо, но и политическо прѣстѣпление съ даването на тази желѣзница! (Отъ крайната лѣвица: Bravo!) И като говоря за този заемъ, за този контрактъ, азъ искамъ да кажа, че при разглеждането настоящия заемъ, трѣбва непрѣмънно да държимъ смѣтка отъ смѣтката за задълженията имъ по онзи контрактъ, за който вие знаете — има още нѣколко мѣсеца — докогато е срокътъ, за да оптиратъ цѣлиятъ заемъ, и когато приехме такова тежко задължение: за петъ годишенъ срокъ да не издаваме държавни книги; когато дадохме скъпата наша желѣзница, когато съ това нарушихме единъ много важенъ принципъ и отклонихме трафика отъ Бургазъ насамъ, при всичко че бѣхме приели за държавна желѣзнопътна система, че трѣбва да се отправи нашиятъ трафикъ къмъ Бургазъ, когато Източнитъ желѣзници се мкчатъ да го отклонятъ къмъ Дедеагачъ, когато сме похарчили 25 милиона лева за тия пристанища и за линията Ямболъ—Бургазъ — казвамъ, слѣдъ тия жертви, когато приехме тия тежки задължения, тѣ ни даватъ 7 милиона лева срѣщу заема 260 милиона и казватъ: слѣдъ една година трѣбва да ги платите. Азъ оставямъ въпроса, г-да народни прѣдставители, относително залога, защото азъ и въ 1899 г. имамъ случай да ви кажа, че облигации некотиранни нѣматъ стойностъ и котиранieto става, когато правителството, което издава една облигация, излъже и обяви на бурситъ, че приема да плати на срока този заемъ. Щомъ длъжникътъ каже, че не приема да плати на срока, смѣшни ще бждатъ, които помислятъ да ги продаватъ, а още по-смѣшни ще сж тия, които ги купуватъ. Азъ оставямъ това настрана и допущамъ, че този дългъ е дългъ, и

трѣбва да се плати, но когато ни се прави единъ контрактъ съ такива тежки условия отъ 125 милиона, ние имаме нравствено и юридическо право да имъ кажемъ: какво направихте вие? Дадохте ни единъ авансъ срѣщу една опция и взехте желѣзницитъ, а не искате да консолидирате и този малъкъ заемъ; питане се ражда: ще имаме ли право прѣзъ идущий юний, ако не отпуснатъ 260 милионния заемъ, да ги считаме нарушителни на контракта и да си вземемъ желѣзницитъ? Вие може да кажете, че не може да я вземемъ, че нѣмаме сила да я вземемъ. А а а! Ако се положимъ на тая почва, на почвата на правото на силния, то е другъ въпросъ, тогава и ние на синдиката, който има да взема отъ насъ седемъ-тѣ милиона, ще му кажемъ: ела та си събери паритъ. Ние може да излъземъ прѣдъ единъ арбитраженъ съдъ и не само общественото мнѣние, но и всѣки съдъ ще ни оправдае; така щото, тѣзи 7 милиона не трѣбваше да ги бутаме, и тѣ, щатъ-нешатъ, трѣбваше да чакатъ докато дойде срокътъ за оптирането, и ще видимъ какво би трѣбвало да стане тогава съ тѣзи пари; ще видимъ дали сме въ правото да си вземемъ желѣзницата, която сме дали прѣди 2½ години и досега не сме получили никакъвъ наемъ отъ ориенталцитъ. На тая почва като се положимъ, г-да народни прѣдставители, азъ мисля, че Правителството съ всички добри намѣрения, които е имало, трѣбваше да дебатира този въпросъ съ синдиката. Понататъкъ мисля, че Правителството не трѣбваше да туря тѣзи 28 милиона лева вече консолидиранъ дългъ въ настоящия контрактъ, и ето защо: дѣйствително, има извѣстна сгода, че акциитъ се конвертиратъ на добра цѣна, но това не е голѣма сгода, защото остана една незначителна печала, и ако ние поправимъ нашитъ финанси, ако уравнилимъ нашия бюджетъ, когато дойде да се плащатъ тѣзи 28 милиона, отдѣ знаете, че нашитъ акции нѣма да бждатъ *at pari*? Но и това да оставимъ настрана. Главното съображение, по което не трѣбваше да става това, е, че ние нѣмахме друга гаранция за този заемъ, освѣтъ общитъ приходи на Държавата и ипотека на имотитъ, па и вие знаете, че на общо основание всѣки длъжникъ отговаря съ своитъ движими и недвижими имоти, за своитъ задължения, но специаленъ залогъ не е имало, а сега подъ булото на конвертирането, ние приемаме да ги гарантираме съ специални доходи отъ монопола на тютюня, което е много важно. Това банкитъ не можаха да ни го наложатъ по никой начинъ, защото той е вече по-рапо консолидиранъ дългъ. Самото наше Правителство казва, че не е наложително, но че то става по наше желание. Вие си спомняте по отстъпката на желѣзницитъ Чирпанъ—Нова-Загора, тогавашниятъ Министъръ на Общественигъ Сгради поне въ мотивитъ на доклада си казваше, че ние по никой начинъ не желаемъ да дадемъ желѣзницитъ, но за да стане заема, налагатъ ни това нѣщо и по този начинъ избавяме страната отъ голѣми нещастия. Тѣзи съображения

за мене нѣматъ никаква стойностъ, но казвамъ, щомъ понесохме такава скъпа жертва, сега по никоѣ начинъ не трѣбваше да приемемъ да дадемъ и друга гаранция за тѣзи 28.000.000 л.

Въпросътъ на съкровищнитѣ бонове отъ 20 и толкозъ милиона, г-да народни прѣдставители, е неразривно свързанъ съ контракта отъ 1899. Ще ми кажете, какъ? Историята на този заемъ е слѣдующата: Правителството настояваше прѣдъ синдиката по силата на този контрактъ отъ 1899 г. да отпира и да ни дадатъ една частъ отъ тия пари. Банкитѣ, понеже желяеха да печелятъ повече отъ курса на емисията, макаръ че по контракта отъ 260 милиона печелѣха една голѣма сума отъ емисията, съгласиха се да ни дадатъ заемъ, но съ по-тежки условия, така че въ сжщностъ това не бѣха съкровищни бонове, а облигации и още краткосрочни; и тогава какво стана? Правителството поиска отъ Събранието да му се допусне да сключи този заемъ и Събранието, като счете, че това пакъ е врѣмenna мѣрка, додѣто опитиратъ, допусна на Правителството да издаде съкровищни бонове отъ 20 милиона, като даде специална гаранция отъ приходитѣ каквото намира за добръ. Сега, щомъ тѣзи пари сж неразривно свързани съ контракта отъ 1899 г., макаръ и да е краткосроченъ, той не е друго, освѣн авансъ отъ заема отъ 1899 г., и ние сме въ правото си, ако би до мѣсець юний банкитѣ се откажатъ да опитиратъ цѣлия заемъ, да искаме да се обърне на дългосроченъ. Ето защо, споредъ мене, отъ финансовата ни политика ни се налагаше, като вземемъ прѣдъ видъ миналия контрактъ, който трѣбваше да служи и за ръководство по сключване на настоящия, се не вълочуваше въ настоящия договоръ и тази сума. И тогава, г-да народни прѣдставители, като изоставяхме тия три суми, за да сключимъ останалитѣ си летящи дългове, пѣхме да се намѣримъ въ необходимостъ да сключимъ заемъ отъ 60 милиона лева, може би, за който заемъ можехме да дадемъ една специална гаранция отъ доходитѣ си, и на тая основа, вѣрвамъ, всѣкога можемъ да го сключимъ. Като се говори, че не ни даватъ пари, нѣкои си питатъ, коя е била причината. Ще ви кажа, че въ 1899 г. у насъ нито се мислѣше да дадемъ специални доходи за гаранция; тогавашниятъ Министъръ на Финанситѣ г. Теневъ нѣмаше куража да тури такова нѣщо въ заема отъ 1899 г., па и синдикатътъ даже не смѣше да направи подобно прѣдложение. Финансовитѣ работи сж такива, щомъ почнешъ да се отпущашъ и да си не държишъ смѣтка за интереситѣ, непрѣмѣнно ти се качватъ на врата. Първото погълзновение, което стана, то е, когато рѣшихме, първо, специална гаранция да се даде срѣщу съкровищни бонове. Но, споредъ мене, и въ сжщностъ, ако погледнемъ на работата, то не бѣше лошо, защото, ако вие гарантирате съ всички приходи на Държавата, то е сѣ едно, че можете да ангажирате и единъ специаленъ приходъ, само какво е, че трѣбва да се осигурятъ кредиторитѣ, щото този специаленъ до-

ходъ да влѣзе въ тѣхната каса. И, както знаете, заложи Правителството бандеролитѣ и имаше единъ чиновникъ, който бѣше заключилъ бандеролитѣ и даваше ги на Българската Народна Банка.

Сега азъ мисля, г-да прѣдставители, ако би се дало на Правителството право да заложи като специална гаранция кой и да е отъ доходитѣ — имаме митници, бандеролѣ и други доходи — срѣщу единъ заемъ отъ 60.000.000 л., който, ако бжде за 50 години, годишното погашение ще бжде около 3½ милиона, може би, и всѣки единъ доходъ ще гарантира, нашиятъ летящъ дългъ се консолидира и ние стѣпваме въ пѣтя на уравниовѣсането на бюджета си. Азъ не съмъ отъ онѣзи, които казватъ, че непрѣмѣнно никакъвъ заемъ да не се прави. По-добръ е да се не прави, но казвамъ, могло би да се направи и ние тогава съ по-мирна глава ще пристѣпимъ къмъ уравниовѣсането на бюджета. И едно ще бжде, че, може би, като се виждаме на широко, да направимъ малко економии, защото това е било язва у насъ и едва на послѣдно се стрѣснахме, като се видѣхме на тѣсно.

Ето защо, г-да народни прѣдставители, макаръ че съмъ билъ азъ противъ заемитѣ, но като изключимъ тѣзи три пера, азъ бихъ гласувалъ за подобенъ заемъ, и смѣло мога да кажа, че на всѣка минута подобенъ заемъ ще намѣримъ и синдикатътъ, който е свързанъ съ насъ, който има облигации за близо двѣстѣ милиона отъ миналия заемъ, който има интересъ, щото тия облигации да се котиратъ скъпо, защото пари сж дали за тѣхъ, и още като иматъ интересъ да се не свързваме съ друга банка, а да слѣдваме, да продължаваме съ тѣхъ, когато види такава реална гаранция, когато кажемъ откровенно: „Заповѣдайте! Ние отъ митницитѣ ще имаме 10.000.000 л.; въ митницитѣ ни злато постѣпва; ние сме коректни; прибирайте си паритѣ чрѣзъ единъ човѣкъ“ — при подобна обстановка ще намѣримъ всѣкога заемъ. Защото, отъ много страни слушамъ да се прѣдлага въпросътъ: какво ще направимъ? Щомъ приемемъ, че ще даваме доходитѣ си въ залогъ, всѣкога ще намѣримъ заемъ. Азъ нѣма да се простирамъ върху другитѣ пера по-нататѣкъ, за които толкозъ много се говори отъ прѣдговорившитѣ господа; азъ само това ще кажа, че само онзи народъ има задатки за добро бъдѣще, който се ползува отъ грѣшкитѣ на миналото си и който се старае да ги поправи и да не попада подъ тѣхъ. Ние направихме грѣшка съ свързането си съ този синдикатъ. Този синдикатъ намѣри слабата ни страна и затова именно такъвъ заемъ прѣдстави въ 1899 г. и затова има такива погълзновения днесъ.

Нѣщо повече, г-да народни прѣдставители! Ако синдикатътъ, слѣдъ като мина заемътъ отъ 1899 г., ни даде 25.000.000 л., като знаете, че всѣка година ще взема 7½ милиона лева — и тѣзи 7½ милиона съ какво се гарантиратъ? Само съ бандерола — и не поиска даже другъ специаленъ приходъ; ако този синдикатъ, когато финансовото по-

ложение бѣше много по-лошо, ни направи единъ краткосроченъ заемъ, дѣто трѣбваше ежегодно да плащаме 7½ милиона и гарантиранъ само съ бандерола, защо прѣдилагате, че сѣщиятъ синдикатъ пѣма за единъ по-голямъ заемъ за по-дълъгъ срокъ и като има само 3—4.000.000 л. анпоитетъ, покриванъ пакъ отъ този бандеролъ, или ако щете отъ митницитъ? Само тази хипотеза ако вземемъ въ съображение, ще видимъ, че нашиятъ кредитъ не може да бѣде разколебанъ, но иска ни се за гаранция специаленъ доходъ и ние най-послѣ можемъ да го дадемъ. Като говоря обаче, че специална гаранция можемъ да дадемъ, азъ прави много голѣма разлика, г-да народни прѣдставители, между това, да дадемъ на едно чуждо дружество то да експлоатира известна индустрия, то да събира известенъ данѣкъ и то да бѣде посрѣдникъ между насъ и нашиятъ кредитори — разликата е грамадна! Вие можете да създадете държавенъ монополъ на тютюня; то е друго нѣщо. Но когато дадете този монополъ на чужда компания, макаръ и въ съдружие съ Правителството, то е, че допущате вече чуждо вмѣшательство въ вътрѣшнитъ работи на страната! (Гласове отъ лѣвицата: Вѣрно!) Както щете да го квалифицирате, то е начало на чуждъ контролъ. Ако прослѣдимъ исторически какъ сѣ постѣпвали съ чуждия контролъ въ другитъ държави, именно въ Турция, ще дойдемъ до това логическо заключение. Азъ ще ви кажа даже, че когато Турско то Правителство прѣстана да плаща купонитъ си, тогава прѣдставители на банхолдеритъ въ Англия и Франция, подкрѣпени отъ своитъ правителства, бѣха пратили свои делегати въ Цариградъ и дълго врѣме се протакаха прѣговоритъ. Така бѣше и въ Гърция; но когато се даде режията на тютюня на чужда компания, бѣше много по-важно и много по-лошо за Турция, и това го признаватъ и въ Турция. Така щото, не можете да кажете, че не е допущане чуждо вмѣшательство въ вътрѣшнитъ наши работи. А когато вие дадете още по-тежки условия на такава една компания, тогава вече ни дума може да бѣде възражено на това; вие не можете да се отървете вече отъ тѣхъ, и пакъ по финансовия принципъ, щомъ се отпусне на единъ, не можете по-нататѣкъ да не отпуснете и на други, и ние ще оставимъ чужденцитъ да боравятъ съ нашиятъ финансии и то, за жалостъ, тогава, когато влѣзатъ въ пѣти на тѣхното подобирие.

Монополътъ на тютюня не е единствена метода за получване фискални приходи отъ този артикулъ. Ако погледнемъ по-практически на въпроса, тѣй у насъ както е бандеролътъ, ако ние поставимъ на по-добра почва този бандеролъ, ако поставимъ на по-добра почва сѣянето на тютюня, ако унищожимъ контрабандата, ние ще направимъ производството таквозъ, каквото би било и съ монопола. Ако можемъ да постигнемъ това съ по други мѣрки, ние не би трѣбвало да допущаме и държавенъ монополъ. Азъ нѣма да говоря принципиално, добри

ли сѣ или лоши държавнитъ монополи, защото общепознатото е, че тѣ по нужда се натрапватъ. Но когато една държава се убѣди, че до сѣщия резултатъ ще дойде и съ други мѣрки, естествено не трѣбва да го приемаме. Г-да народни прѣдставители! У насъ да не бѣше контрабандата — казави се, не помня отъ кого отъ прѣдговорившиитъ, — ако 100.000 л. похарчимъ повече, за да ограничимъ тази контрабанда, ние пѣхмѣ много да увеличимъ приходитъ. Азъ знаа, азъ съмъ събиралъ свѣдѣния по тази частъ и ще ви кажа, че въ Хасковския окръгъ имахъ случай да констатирамъ само едно лице глобено — колко мислите — 107.000 л. за контрабанда; той е единъ кметъ, не помня отъ коя община въ балкана; имахъ случай да се срѣщна съ чиновници, които казваха: дайте ни още десетъ души стражари и ние пѣма да пропуснемъ контрабанда. Не имъ даватъ. Имъхъ случай да прочета рапорта на комисията на синдиката, когато се наложи контролъ въ Гърция, който е англичанинъ, и въ този рапортъ, като пишеше за изпадналитъ финансии на Гърция, той казва, че три срѣдства сѣ необходими, за да може финансовото положение на Гърция да стане цвѣтуще: едното срѣдство е несмѣняемостъта на сѣднитъ; второто срѣдство е да направятъ полицейскитъ чиновници, колкото може, по-несмѣняеми, за да имате сигурностъ за живота, имота и честъта на хората, и третото, най-главното, — унищожение на контрабандата. Съ тѣзи три мѣрки финансовото положение на Гърция би станало цвѣтуще. Това ви го казва единъ вѣщъ финансистъ, англичанинъ, който бѣше пратенъ въ Гърция. Прѣди 1½ година четохъ неговия докладъ.

Подиръ контрабандата, ако нашето Министерство на Земледѣлието и Търговията се завземе по-сериозно да укаже на производителитъ мѣрки за начина на производството, за изсушаването, за сортироването на тютюня, тѣй като въ нашата страна, въ Южна България, има много добъръ тютюнь, много ще се повдигне производството и ще постигнемъ това, което монополътъ би далъ, и нѣма да приемемъ монопола, защото той е отрицание на всѣка конкуренция. Азъ говоря за монопола, а за режията ние трѣбва да черпимъ примѣри отъ близосѣднитъ държави. Вие знаете Турция. Ще ви кажа, че режията на тютюня е съсипала производството на тютюня и главно експлоататорскитъ мѣрки на компанията, на дружеството, което завежда монопола. И азъ се боя твърдѣ много, че у насъ, дѣто производството е на дребно, въобщѣ ще се убие съвършено това производство. Азъ разбирамъ, райони даже да ограничимъ за производството, защото единъ законъ може да го направи това. Азъ знаа напр. Дели-Ормана, най-напрѣдъ дѣто се е сѣялъ тютюньтъ, щомъ въ Южна-България се подобри сѣянето, трѣбваше да угасне тамъ, защото почвата не имъ благоприятствува; та, казвамъ, единъ добъръ законъ, едни добри мѣрки на Правителството, спирането на контрабандата съ

финансови мърки, ще повдигне производството и ще даде много добри приходи въ бюджета и нѣма да си струва труда да отиваме да искаме монопола, когато само разпоскитъ, които ще направимъ за поддържането на този монополъ, ако извадимъ тѣзи разности, пакъ бихме достигнали до сѣщитѣ резултати.

За мене, г-да народни прѣдставители, чуждото вмѣшательство не би трѣбвало да се допуца отъ това Народно Събрание. Чуждото вмѣшательство съ такива тежки условия нахърнява и принципа на народния суверенитетъ; то нахърнява демократическия началъ, на които е положена нашата конституция. (Д. Ризовъ: Браво!) Вамъ ви се говори за законоположенията въ чл. чл. 5 и 23; тия законоположения нарушаватъ сѣщественитѣ права на Народното Събрание. Ние не можемъ да допуснемъ други хора да правятъ правилници, други хора да налагатъ наказания. Не може. Е това, каквото щете кажете, по този правилникъ неминуемо ще дойдемъ до тамъ — а ние сме тукъ да пазимъ свето народния суверенитетъ.

Има послѣ и друго нѣщо. Сега ние за дълговетѣ си се боримъ съ синдикатитѣ и сме въ правото си да указваме на лопитѣ страни на заема, на условията въ заема и пр. Но, когато ги имаме вътрѣ, тукъ на този сѣщия синдикатъ, който не е далъ доказателство на добросъвѣстностъ, който не ни е третираалъ както би трѣбвало да се третира контрагента, ние имаме пълно право да се боимъ отъ тѣхъ; но когато тѣ бждатъ тукъ и когато знаемъ, че на самитѣ титри е казано кой е пълномощникътъ, който има право да управлява тѣзи права, и когато е съобщено това на едно силно правителство като французкото и е подписано отъ самото му министерство, ние знаемъ, че ще имаме работа не само съ мандатора на тѣзи титри, но и съ правителството, което е задъ гърба на този мандаторъ, и ние трѣбва твърдѣ много да мислимъ, прѣди да приемемъ подобни условия. Азъ като говорихъ, г-да народни прѣдставители, показахъ, че ние заемъ можемъ всѣкога да направимъ, но не съ заеми ние ще уравнилимъ бюджета си. Държавното стопанство не трѣбва никога да го туряме въ зависимостъ отъ заеми, защото то е непрѣрывно свързано съ самитѣ економии. Държавниятъ бюджетъ тамъ, дѣто е билъ туренъ въ свързка съ заемитѣ, е пропадалъ. Така щото, като казвамъ, че можемъ сега да направимъ заемъ отъ 60.000.000, даже и по-голямъ, като дадемъ специална гаранция, искамъ да обърна вниманието ви на главния източникъ и този източникъ е економитѣ въ бюджета. Това ви го казвамъ, и ако не по поводъ на единъ заемъ, не зная по какъвъ другъ поводъ бихме могли да говоримъ за економии въ бюджета. (Д. Ризовъ и други: Разбира се!) И азъ се радвамъ, че настоящиятъ Министъръ на Финанситѣ въ своята 8—9 мѣсечна дѣятелностъ е далъ доказателства, че желае да уравнили бюджета. Азъ съ възторгъ си спомнямъ това, което Ромжния въ мѣсецъ мартъ направи. Никой не очакваше това отъ Ромжния,

защото водѣше много луксозно бюрократическо управление и тамъ имаше, като у насъ, много тежъкъ милитаризъмъ, и какво видѣхме? Въ края на мѣсецъ мартъ свиква се на сесия сената и камарата и направиха веднага економия отъ 26½ милиона отъ единъ бюджетъ, който е двоенъ отъ нашия. Наистина увеличиха при това и приходитѣ, но твърдѣ малко. Доколкото азъ помня, увеличиха поземелния налогъ съ около 1.000.000 л. и 1/10 върху прѣжитѣ данъци наложиха, а всичко друго бѣше економии. И азъ нѣма да забравя думитѣ на тогавашния министъръ-прѣдсѣдатель Стурдза, който се изправи прѣдъ сената, и когато цѣлиятъ свѣтъ се бѣше обърналъ къмъ тѣхъ, защото всички очакваха нѣщо, той каза: „ние прѣкарваме тежки врѣмена; държавното ни стопанство, економическиятъ поминѣкъ на страната ни се намиратъ въ тежко положение; ние направихме економия 25 милиона и толкова; ние нѣма, казваше той, вече да хлопаме на чуждитѣ врата, на чуждитѣ банки и на частнитѣ банки, ние нѣма вече да търсимъ заеми. Сами сме се създали и ще заживѣемъ на свои срѣдства.“ Така бихъ желалъ и за насъ да се каже: „ние сами сме се създали и да заживѣемъ на свои срѣдства“. Нека, казва, да бждемъ търпѣливи и, като урегулира правителството стѣжкитѣ си, ние ще се обкрѣжимъ отъ приятели.

Г-да народни прѣдставители! Ние трѣбва да вземемъ примѣръ отъ едно близко и съседно намъ кралство, който само прѣди нѣколко мѣсеца стана. Става министърътъ на финанситѣ г. Палади и казва: „ние бѣхме прѣдъ една катастрофа и минахме.“ Слѣдъ това става депутатъ Ласкаръ и каза: „Братияно спаси страната отъ политическо робство и сега неговиятъ приемникъ Стурдза ще я избави отъ економическо робство.“ Ние, Българитѣ, не сме подпаднали подъ економическо робство, но трѣбва да се пазимъ да не подпаднемъ. 60 милиона летици дългове не сж економическо робство. Ромжния има 1½ милиардъ прѣки дългове и пакъ не се възмущава, и не прави шумъ. Защо наврѣме ние да не вземемъ тѣзи специални мърки за нашия бюджетъ? ромжнскиятъ бюджетъ е двоенъ, нашиятъ е половина отъ ромжнския, та не можемъ ли да направимъ една економия отъ 13.000.000 л.? 5½ милиона економии направиха отъ военния бюджетъ, 14 милиона отъ своитѣ министерства и 7 милиона направиха отъ чиновнически заплати, вѣтъ отъ министерствата, и 2—3 милиона още други. И изведнажъ цѣлиятъ свѣтъ ржкоплѣска, погледна на тѣхъ и затова ромжнитѣ казаха смѣло: ние нѣма да хлопаме на чуждитѣ врата, ние нѣма да правимъ заеми, защото тѣзи банки никога не сж били благоприятни за насъ; всѣкога сж били мащеха къмъ тѣхъ.

У насъ, г-да народни прѣдставители, сиромашията въ страната не е отъ всемирната криза, а е повечето отъ съзнателното пражосване на нашитѣ управници, защото ние правихме много непроизводителни разности, ние поддържаме, едно луксозно бюрократическо управление, единъ тежъкъ милитаризъмъ, и когато,

казвамъ, излиза една страна като Ромжния, която сжщото е правила и въ по-голѣмъ размѣръ и признава грѣшката си, азъ мисля, че това трѣбва да признаемъ и ние. Ние направихме желѣзници не наврѣме, но направихме ги ужъ за повдигане на нашия поминѣкъ, обаче какво направихме, за да подобримъ примитивното работене земледѣлието, какво направихме да подобримъ нашия поминѣкъ? Казахъ луксозно управление. Ние имаме цѣло Министерство на Търговията и Земледѣлието, което сравнително съ жѣртвитѣ, които сме направили, нищо не е направило, или ако е направило нѣщо, то е много малко. И при тѣзи грѣшки най-голѣмитѣ грѣшки е правило и Народното Прѣдставителство. Ние сме били конституционна страна, но ние съ нашето мълчание сме давали съдѣйствиe на бившитѣ правителства да правятъ тѣзи заеми, да вървятъ въ тоя лоша въ пътъ. (Гласове отъ крайната лѣвица: Вѣрно! — Ржкоплѣскане.) Азъ имамъ твърдото убѣждение, че малкитѣ народи, както и голѣмитѣ, могатъ да водятъ самостоятелна финансова политика; и, щомъ като уравнивъсимъ бюджета, ще трѣбва да прѣстанемъ окончателно да правимъ заеми. Азъ бихъ желалъ никой да не ни дава заеми, защото само тогава ще се поправимъ. Ние не трѣбва сами да се самоунижаваме, не трѣбва да прибѣгваме къмъ чужда намѣса, не трѣбва да приемаме чужденци да се намѣсватъ въ вътрѣшнитѣ работи на страната. Азъ вѣрвамъ, че това Народно Прѣдставителство, което е цвѣтътъ на народа — защото дѣйствително въ това Народно Събрание е набранъ цвѣта на народа; защото това Народно Събрание е проявило голѣма доза отъ самостоятелностъ въ сравнение съ миналитѣ Събрания — азъ вѣрвамъ, че това Народно Събрание, съвмѣстно съ настоящето Правителство, на което, казвамъ, патриотизма, старанието и здравия разумъ никой не може да турне въ съмнѣние, и съвмѣстно съ него да направимъ нѣщо; ако дойдемъ до заключение да направимъ единъ кратъкъ заемъ, споредъ както азъ се обяснихъ, да го направимъ съвмѣстно съ настоящето Правителство, но да не прави принципиаленъ и кабинетенъ въпросъ отъ вотирането на този заемъ. Азъ се надѣвамъ, г-да народни прѣдставители, че всички вие, въодушевени отъ вашитѣ длѣжности, отъ вашитѣ знания, отъ вашата свѣстъ, ще рѣшите. Заради мене си ще кажа, ако направимъ нѣщо по-добро, бихъ готовъ да гласувамъ, но тъй както сж тия договори, ако се постави въпроса: да приемемъ ли тия договори или да ги отхвърлимъ, азъ ще гласувамъ за тѣхното отхвърляне. (Ржкоплѣскане отъ крайната лѣвица и дѣсни центъръ. — Гласове: Браво!)

Прѣдсѣдателътъ: Има думата Стрѣногорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Бобчевъ. (Гласове: Нѣма го!)

Има думата Видинскиятъ народенъ прѣдставителъ, г. Найчо Цановъ.

Н. Цановъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Слѣдъ академическитѣ рѣчи на два-

мата народни прѣдставители, г. Теодоровъ и току-що слѣзналия сега уважаемъ нашъ другаръ г. Калчовъ, менѣ твърдѣ малко остава да кажа. Ако станяхъ на тази трибуна, за да кажа нѣколко думи, то е само затова; защото азъ искамъ да оправдая вота си по настоящия договоръ, който се внася въ Народното Събрание. Желателно бѣше, всички онѣзи господа, които сж управлявали България досега и които ще иматъ за бѣдѣще да я управляватъ, да излѣзѣха съ откровеностъ да кажатъ мнѣнието си по договоритѣ, да кажатъ мнѣнието си по този въпросъ, който вълнува и насъ тукъ, който вълнува и цѣлата страна. По тази причина азъ искамъ тукъ да изкажа моето съжаление, зашто г. Гешовъ, единъ добъръ финансистъ, единъ добъръ ораторъ, когото сме слушали и прѣди съ голѣмо удоволствие въ Народното Събрание, и като министъръ, и като депутатъ, не излѣзе така ясно, така открито да каже, какво е положението въ страната, какъ той го оцѣнява и какви мѣрки мисли да се взематъ за въ бѣдѣще. Това ние искаме да чуемъ и това трѣбваше той да каже отъ трибуната. Че сж лоши договоритѣ — върху това никой не е казалъ противното, нито отъ министерската маса, нито отъ депутатскитѣ банки; никой нѣма куража да каже, че тия договори сж добри. Значи, едно отъ двѣтѣ. Или на това Правителство ще укажемъ другъ пътъ, по който трѣбва да трѣгне, или же, ако то не се съгласи на нашитѣ свѣсти, тогава да видимъ, можемъ ли ние, безъ да излагаме страната на нови пертурбации, да направимъ друга една группировка отъ тия партии, които днесъ засѣдаватъ въ нашето Народно Събрание, и да ги поставимъ на министерската маса, за да могатъ по-нататѣкъ да поематъ управлението на страната. За това изисква се отъ всички минали и бѣдѣщи държавни мъже да бѣдатъ ясни, — ние сме малки, за да претендираме на авторитетностъ — ние можемъ да ги слѣдваме, да ги подкрѣпимъ, но и тѣ трѣбва да слѣдватъ това начало отъ трибуната, като се придържатъ о началото да бѣдатъ ясни въ своитѣ мѣроприятия, които мислятъ да взематъ за въ бѣдѣще.

Мисля, г-да, че България вече е възмѣжала. Мисля, че вече съ голи фрази не може да се работи не само тукъ въ Народното Събрание, а и прѣдъ народа. Народътъ иска вече отъ всички онѣзи, които сж управлявали и които ще го управляватъ, да му кажатъ ясно и положително, какво мислятъ да вършатъ съ управлението на страната, какви реформи ще въведатъ, какъ ще поведатъ кораба, къмъ кое направление ще го водятъ. Не е вече врѣмето да казваме, както заблѣжи единъ отъ народнитѣ прѣдставители на зададения въпросъ отъ г. Краева, именно г. Бобчевъ, че и тѣ би могли да отговорятъ съ минали фрази: кога слѣзете, ще видимъ какво ще правимъ. Мина се вече това врѣме, а мина се още повече въ Народното Събрание. Сегашното Народно Събрание е най-благоприятното събрание, съ което може да върви България на прѣдъ, да напредва, безъ да се подлага на нѣ-

какви изпитания: дали това Правителство ще води съдбините на България, дали друго, не е важно, но ние можем от сърдата си тук да извадим редъ правителства, които ще могат да я водатъ. (Гласове отъ лѣвицата: Вѣрно!) Защо г. Гешовъ на зададения въпросъ не отговори прѣмо, а отговори отклончиво? Той каза: ако бѣда прѣдизвиканъ, азъ ще взема наново трибуната и ще отговоря. Ето азъ, г-нъ Гешовъ, Ви прѣдизвиквамъ да отговорите! Азъ Ви моля да ни кажете не за договорите, че сѣ тѣ ужасни и тежки, за които нѣма да вдигна ръка — азъ говоря собствено за себе си — но азъ искамъ да дойдете на тази трибуна и да кажете: какъ оцѣнявате нашето положение, мислите ли, че се намираме прѣдъ финансовъ крахъ, мислите ли, че България е рѣшена слѣдъ 23-годишенъ свободенъ животъ да сложи ръцѣтъ си и да влѣзе въ гроба; мислите ли Вие, че се намираме прѣдъ единъ фалиментъ и мислите ли, че има друго срѣдство, съ което може да се поправи това положение? Ние може да укажемъ на нѣкои отъ тѣзи срѣдства, но нашиятъ гласъ ще бѣде слабъ. Азъ повтарямъ, ние само може да кажемъ дотолкува, доколкото може да схванемъ съ нашия слабъ умъ и съ нашето сърце положението. Намъ се говори отъ министерската маса противъ декламаторскитѣ рѣчи. Г-да! Нека не се упрекаваме върху туй, кой по какъвъ начинъ може да говори: единъ може да обсъжда въпросите само съ своя разсѣдѣкъ, други може да примѣсватъ при обсъждане на въпросите и своето сърце, а азъ съмъ отъ тия послѣдните хора. Азъ не мога да дѣйствувамъ само съ ума си, а и съ сърцето си. Защото съмъ се убѣдилъ, че въ много случаи, когато умътъ не ми е билъ достатъченъ, за да ми покаже пътя, азъ съмъ се допитвалъ до моето сърце и то не ме е излъгвало. (Ржкоплѣскане отъ крайната лѣвица. — Гласове: Браво.)

Сега ще кажа нѣколко думи за онази скръбъ, която въ настоящата минута ме вълнува. Моето положение днесъ е много тежко, защото азъ трѣбва да изкажа нѣколко мисли, които ще бѣдатъ въ пълненъ разрѣзъ съ мислите на онѣзи наши приятели, съ които отъ 15, па и повече години сме раздѣляли скръби и радости. Съгласете се, че дѣйствително по-тежко положение не може да бѣде за единъ човѣкъ. Защото настѣпила е, може би, минутата на раздѣла съ тѣзи хора, които не поискаха въ нашитѣ частни събрания да послушатъ и нашитѣ гласове, и нашата свѣсть. Това е тежко за насъ, но ние мислимъ, че прѣдъ отечествения дългъ ще бѣдемъ длъжни да се съгласимъ и на тази жертва. (Д. Ризовъ: Браво! — Ржкоплѣскане отъ крайната лѣвица.) Но едно нѣщо искамъ да кажа и да подчертая тукъ, че досега дѣйствително, вслѣдствие на това, че ние сме единъ младъ народъ, че ние влѣзохме въ свободата, че ние поехме политическото наше съществуване като бѣхме недостатъчно приготвени за политически животъ, направихме много грѣшки. Вѣрвамъ за това нѣма какво

да укоряваме единъ, другъ и трети: всички ние направихме грѣшки. И време е вече, мисля, днесъ, когато се намираме прѣдъ такова едно окаяно положение, да се стрѣснемъ и да поправимъ грѣшките си. Моментътъ е много сериозенъ и ние трѣбва да се спремъ, ние трѣбва да напуснемъ всички наши партийни възгледи, защото въпросътъ, който ни занимава, както каза и почитаемиятъ г. Калчовъ, не е въпросъ на една партия: въпросътъ е на България, въпросътъ е на Българския народъ. Желателно ще бѣде, слѣдъ като изслушатъ г. г. министрите всички искренни думи отъ всички страни, да приематъ нашитѣ възгледи, да се вслушатъ въ тѣхъ, да ги оцѣнятъ и да не правятъ въ всѣхъ случаи никаква криза, никакъвъ кабинетенъ въпросъ; да не го правятъ, защото, между другото, и отъ точка зрѣние на онази партия, отъ която азъ излизамъ, бихъ желалъ, щото още за дълго време настоящето Правителство да продължи своето съществуване. Г-да народни прѣдставители! Азъ мисля, че това е въ интереса не само на онази група, отъ която азъ излизамъ, но и въ интереса на цѣлото Народно Събрание, па и на всички други групи, които засѣдаватъ тукъ. Трѣбва да признаемъ, за честъ на настоящето Правителство, за честъ на цѣлото Народно Събрание, че има едно искрено желание, едно голѣмо стремление да се въведе редъ и законностъ въ страната, и въ тая посока доста голѣми резултати сѣ постигнати. Слѣдователно, отъ тази точка зрѣние не може освѣтъ да ржкоплѣскаме всички на Правителството, както и всички сме ржкоплѣскали. Сега иде другъ единъ въпросъ, — да се консолидира нашето положение въ финансово отношение, да се избавимъ отъ това забатачено състояние. Слѣдъ като се изслушатъ всички рѣчи — а ние мислимъ, че всички тия рѣчи сѣ проникнати отъ пълна искренностъ — нека се взематъ въ внимание отъ Правителството. И ако вслѣдствие на това, че Правителството е казало веднажъ, че само тѣзи договори е могло да намѣри за изхода, слѣдъ като бѣдатъ отхвърлени договорите отъ Народното Събрание, то може да заяви смѣло: ние искаме да ги прокараме, ние искаме вота на Народното Събрание, но то отказва, то каза veto на нашето искане.

Но азъ не искамъ да продължавамъ, защото се смѣтамъ за много слабъ по тѣзи въпроси да продължавамъ. Азъ искамъ само да кажа, че менъ не ми се прѣдставя толкова ужасно положението на България. Това го изнесоха на явѣ двама оратори и азъ вѣрвамъ на това, което казаха тѣ. И дали има наистина други срѣдства, за да се спаси страната? Азъ мога да кажа, че дотолкува, доколкото разбирамъ работитѣ, мисля, че не е толкова отчаяно положението и че ние можемъ сами, съ общи усилия, да спасимъ това положение. Настоящото Събрание е най-подходяще за прѣдприемаемето на общи усилия. Единъ народъ, когато падне въ нещастие, може да се спаси само съ общия героизмъ на цѣлия този народъ. Това е нѣщо извѣстно, нѣма нужда

да го потвърждавамъ съ исторически факти: война ли дойде, цѣлъ народъ се опълчава. Дошла ли е, обявили ли ни сж една такава економическа война — цѣлиятъ народъ трѣбва да се опълчи, и само цѣлиятъ народъ съ общитѣ негови усилия може да покаже неговия героизъмъ. Сме ли ние въ положение да забравимъ всички наши частни партийни смѣтки? Сме ли ние въ положение да се замислимъ прѣдъ тази страна, да се замислимъ прѣдъ нещастиего, което грози Българския народъ, да си подадемъ рѣка, както въ една война, и съ общи усилия да намѣримъ срѣдства, съ които можемъ да си помогнемъ? (Г-нъ А. Краевъ рѣкопѣлка.) Азъ мисля, че сме въ положение. И отъ всичко онова, което чухъ отъ тази трибуна, виждамъ, че всички г. г. народни прѣдставители отъ разнитѣ течения, които засѣдаватъ тукъ, въ Народното Събрание, че у всички тѣхъ имаше еднакъвъ избликъ отъ добра воля да дадатъ доказателства, че тѣ сж съгласни да подкрѣпятъ Правителството, което и да е, сегашното или друго, въ героическитѣ мѣрки. Тази фраза е пусната, дѣйствително, въ едно Народно Събрание. Първата фраза за героически мѣрки се чу въ Събранието на Радославова, но този героизъмъ не бѣше героизъмъ на Българския народъ, то бѣше героизъмъ на една партия, която искаше да задържи своето мѣсто. (Гласове: Вѣрно!) Сега се иска героизмътъ на цѣлия Български народъ и ние сме въ състояние да го дадемъ. (Д-ръ П. Табурноу: Нали нѣма да говоримъ за партии сега! — Смѣхъ.) Нѣма какво да се безпокоите, г-нъ Табурноу, защото азъ осждамъ, както виждате, и наши, и ваши; нѣма какво да се безпокоите. (Д-ръ П. Табурноу: Та зарадъ туй казвамъ, че не трѣбва да споменувате партии.) Азъ казвамъ, че всички сж правила грѣшки и една капитална грѣшка направи Либералната партия.

Сега ще ви кажа за този договоръ нап. Ако той мине, то ще бѣде злопастие, главно за това Народно Събрание. Но ако мине, бѣдѣте увѣрени, че и тѣзи, които вдигнатъ рѣка за неговото приемане, нѣма да вдигнатъ рѣка за него, защото сж дълбоко убѣдени, че това е спасителната мѣрка. Онѣзи отъ правителствениѣ групи, които ще вдигнатъ рѣка за договора, нѣма да вдигнатъ рѣка затуй, защото мѣрката е спасителна, а затуй, защото ще се смутятъ прѣдъ мисълта: какво ще дойде слѣдъ насъ? Така мислѣхте едно врѣме вие, г-да народняци, така мислите и вие. (Показва на правителствениѣ групи.) Азъ бѣхъ тукъ, въ Народното Събрание, когато засѣдаваше Народната партия. Имаше хора членове отъ Народната партия, които искрено — за тѣхна честъ го казвамъ — желаеха да се внесатъ реформи въ държавния бюджетъ и въ комисията се жбѣха, въ кулоаритѣ се жбѣха, но когато дохождаха тукъ, въ Народното Събрание, прѣдъ мисълта, че щѣли да ги свалятъ, че щѣло да дойде друго по-лошо положение, тѣ замлъкваха, тѣ сваляха рѣцѣтъ си. Така бѣше; съ маса хора азъ съмъ ималъ обяснения. Говорилъ съмъ това тогава

тѣмъ, ще го говоря и сега на нашитѣ приятели: нека не мислимъ какво ще дойде слѣдъ насъ, а нека мислимъ какво вършимъ ние; вършимъ ли нѣщо, което е съгласно съ нашитѣ убѣждения, съ нашата съвѣсть? Какво ще бѣде по-нататкъ, ще каже Българскиятъ народъ. Ние, ако сме партия, която иска да възпитава народа, за да запази свободата си, ние смѣло ще можемъ да оправдаемъ всѣки нашъ вотъ, който произтича отъ нашата чиста съвѣсть, отъ нашето искрено разбиране, на макаръ не дотамъ правилно; но единъ пѣтъ това разбиране е искрено, то ще се почувствува отъ нашитѣ избиратели, ще се почувствува отъ Българския народъ. Това ние сега трѣбва да направимъ. И азъ апелирамъ къмъ всички наши приятели тѣй да погледнатъ на работата, защото Народната партия тогава говорѣше: страхъ ни е, ние ще паднемъ и ще дойде Радославовъ. Тѣй ни говорѣха. (И. Гешовъ: Тѣй и стана аслѣ!) Тѣй и стана, г-нъ Гешовъ, но когато Народната партия бѣше вече изсмукана. (Отъ крайната лѣвица: Вѣрно!) И страхъ ме е да не бѣдемъ въ сжщото положение поставени и ние, та слѣдъ като ни изсмучатъ, и ние да бѣдемъ хвърлени. (М. Такевъ: Нѣма да позволимъ да ни изсмучатъ! Това ни е въжделеното желание.)

Г-да прѣдставители! Но какво трѣбва да направимъ? Рѣчта на г. Калчова бѣше много ясна: да послѣдваме примѣра на Ромъния. Въ състояние ли сме ние сега да апелираме къмъ всички наши групи, да апелираме къмъ Българския народъ, да апелираме къмъ всички съсловия, да се притекатъ на помощъ? Въ състояние сме, мислимъ, защото ние сега прѣдставляваме Българския народъ въ всички негови проявления. Първото нѣщо, слѣдователно, което ние трѣбва да опитаме, то е да прокараме дѣйствително економитѣ, за които се е говорило отъ тая трибуна още отъ 1889 г. Менѣ се падна случайно да прочета рѣчта на покойния Трайко Китанчевъ, който е казалъ отъ тая трибуна: не ни трѣбватъ намъ никакви заеми, дайте да прокараме економии въ бюджета и ние ще се спасимъ. Отъ 1889 г. говорятъ отъ тая трибуна за прокаране на економии, а и досега не сме ги прокарали. Врѣме е, слѣдователно, прѣдъ това отчаяно положение, въ което се намира България, да се завземемъ да направимъ економии. Дѣ ще направимъ економии? За това можемъ да обмислимъ заедно съ всички, но азъ мисля, че първата важна економия трѣбва да бѣде направена въ нашия воененъ бюджетъ. Ние не трѣбва да направимъ отъ нашата България една милитаристическа държава. Ние трѣбва да послѣдваме примѣритѣ и свѣтитѣ, които ни спомена г. Калчовъ и които и азъ ще цитирамъ, именно свѣтитѣ на нашия доброжелателъ Емилъ Лавеле. Той дава слѣдующитѣ свѣти къмъ Българския народъ: „Малкитѣ балкански господарства трѣбва да заимствуватъ устройството на своитѣ военни сили не отъ великитѣ държави, поддържането на които би ги разорило, но отъ

Швейцария; тъй сж нужни: добра артилерия, добръ усъвършенствувано оръжие, трудолюбивъ и образованъ главенъ щабъ и милиции, които да се подхвърлят на правилно и разумно упражнение. Тая система би била много удобна въ България, както и въ Швейцария, тъй като селянинътъ лесно привиква на оръжие и да прѣносна различни тежоби. Такива войски би се сражавали много добръ, на което указватъ и неотдавнитѣ побѣди, които сж одържали милиционеритѣ. Съ малки разноси, по тоя начинъ, България би имала твърдѣ многочислена армия, а топографията на страната удивително какъ е приспособена за отбранителна война. "Тъй ни е съвѣтвалъ Емилъ Лавеле прѣди 15 години и врѣме е вече, слѣдъ толкова лутания, да туримъ начало. И днесъ, когато България се намира въ такова критическо положение, моментътъ е най-сгоденъ. Ние можемъ, безъ да рискуваме нищо, да кажемъ: отъ 47.000 войници, които вземаме, да ги свалимъ на 15.000 и бждѣте увѣрени — и азъ ще обясня тая свои мисль — че нѣма никакъвъ страхъ. У насъ всѣкога, когато се е искало въ Народното Събрание, да се посегне върху военния бюджетъ, се е говорило за исторически задачи; и азъ ще кажа тукъ, съ голѣмо съжаление, че чухъ въ едно економическо дружество, отъ единъ економистъ, отъ единъ професоръ, отъ единъ ученъ човѣкъ, тоже да говори за исторически задачи. Г-да народни прѣдставители! Трѣбва да изхвърлимъ изъ ума си тѣзи исторически задачи, защото съ тѣхъ ние ще се разоримъ. Дѣйствително и азъ много пкти съмъ се спиралъ прѣдъ тази мисль: добръ, искаме да въведемъ економии въ военния бюджетъ, но имаме исторически задачи, имаме да освобождаваме Македония. Това е една погрѣшна мисль и ние трѣбва да съзнаемъ, че е врѣме да се отървемъ отъ нея. Пръвъ Гладстонъ е говорилъ, когато е дошло въпросъ за Македония, че ти трѣбва да бжде само за македонцитѣ. Тая мисль е повторилъ по-силно Емилъ Лавеле и ние трѣбва да я възприемемъ, защото е права мисль. Едно врѣме ти бѣше проста фраза, но сега тя добива сжпествено значение за Българския народъ, за цѣлокупния Български народъ. Ако ние си поставимъ за задача да се интересуваме за Македония до толковъ, до колкото нашитѣ срѣдства ни позволяватъ; ако ние поставимъ въпроса за Македония на друга почва, като не си правимъ илюзии, че ние ще можемъ нѣкога да я освободимъ; ако ние се проникнемъ отъ мисльта, че ще дойдемъ на помощъ на Македония, когато тя потърси своето освобождение — ние ще направимъ голѣмъ прѣломъ въ нашитѣ политически заблуждения. Ако ние бждемъ ясно проникнати отъ тази мисль и тя стане искрена наша мисль, бждѣте увѣрени, че тя ще се разбере, че тя ще се почувствува отъ нашитѣ събди, които най-много сж заинтересовани въ разрѣшението на македонския въпросъ, именно отъ Сърбитѣ. И ако ние рѣшимъ да поставимъ ясно въпроса за бждѣщето на Балканския полуостровъ, за бждѣщето на България и Сърбия, за бждѣщето и на

Македония, бждѣте увѣрени, че тая мисль ще се разбере и въ Сърбия. Тогава ние ще можемъ да направимъ първата стѣпка за сближението ни се тази държава, и то върху базата на вдигане митницитѣ между Сърбия и България. Вдигнемъ ли нашитѣ митници, проникнемъ ли се ясно отъ мисльта, че Македония ще бжде за македонцитѣ и че както Сърбия, тъй и България ще могатъ чрѣзъ нея да минаватъ, че тя ще бжде открита и за двѣтѣ държави, бждѣте увѣрени, че ние сме разрѣшили македонския въпросъ и сме турили основа за една бждѣща конфедерация — а тамъ е нашето спасение. (Ржкоплѣскане отъ крайната лѣвица. — К. Мирски: Вѣрно!) Тъй щото, изобщо по военния бюджетъ могатъ да се направятъ голѣми економии.

И, послѣ, сега ние нѣма какво да се безпокоимъ отъ коренни, отъ голѣми намаления. Значи, тамъ ако направимъ една такава героическа стѣпка, ако намалимъ съ 20 до 30.000 души нашата постоенна войска, ние ще имаме само оттамъ една економия отъ 8—9 милиона франка. (Министръ рѣ генералъ-майоръ С. Паприковъ: Не е вѣрно!) Такива сж изчисленията, които сж правени тукъ отъ компетентни хора. Нека бждатъ 6 милиона — това не е цифра за изхвърляне! (Д. Цанковъ: Белки 10 не могатъ! Като ви накараме, ще видите какъ ще ги направите! — Смѣхъ.) Но да оставимъ тѣзи далечни въпроси, да оставимъ въпроса за конфедерацията, нека вземемъ конкретния случай, който ни занимава. Ние трѣбва да направимъ нѣщо, за да се спасимъ. Ние нѣма да отидемъ съзнателно да влѣземъ въ този батакъ; ние нѣма да отидемъ съзнателно да се подложимъ на експлоатация, а трѣбва да се спасимъ. Какво правятъ народитѣ въ една война? Цѣлятъ народъ се въоръжава и отива на бойното поле. Сега имаме война-економическа: сега нема да въоръжаваме цѣлия народъ, защото нѣма да отидемъ да се биемъ гърди съ гърди; сега отваряме економическа война, а при економическата война народътъ се разоръжава или по-голѣмата частъ отъ народа се разоръжава. Ето картината, ето ясниятъ пътъ, по който можемъ да тръгнемъ, а тогава вече идатъ по-малки и по-други мѣроприятия, които можемъ да вземемъ. Можемъ да направимъ задължителенъ заемъ отъ чиновницитѣ, можемъ да увеличимъ нѣкои приходи, обаче не върху земледѣлието. Азъ за земледѣлието ще ви кажа какво, по моята мисль, би трѣбвало да се направи сега. Говори се тукъ дѣйствително за Министерството на Търговията и Земледѣлието. Ние намираме ли се прѣдъ единъ финансовъ крахъ, унищожете това Министерство, унищожете го врѣменно, защото съ какво ще се занимава едно Министерство на Търговията и Земледѣлието, какво земледѣлие то ще повдига, когато България пропада? Нали искаме да се спасимъ! (И. Гешовъ: Колко економия ще имаме отъ унищожението?) 100.000 л. да кажемъ. (Я. Забунувъ: Нѣма да се спасимъ!) Тѣ сж малко, но навсѣкждъ като се направятъ, тѣ могатъ да станатъ много. Не ще съмнѣние, трѣбва да се на-

малят голѣмитѣ заплати, но дѣйствително да се намалѣтъ; да се намалѣтъ най-напрѣдъ на ония, за които толкозъ се вика. Флотилията защо ни е? Да я продадемъ и да вземемъ пари. Ще се спасяваме ужъ! Противъ флотилията сме говорили и трѣбва да държимъ смѣтка за нашитѣ проповѣди.

Когато направимъ всичко това въ бюджета, когато направимъ дѣйствителни, реални економии, които би могли да дадатъ единъ излишѣкъ отъ десетина милиона и когато видимъ, че и слѣдъ това не може да се направи нищо, че още не достига, тогава можемъ да апелираме, и съ право, всички партии, къмъ Българския народъ. Не да увеличаваме вече данѣка, който дѣйствително е прѣтоваренъ, но да направимъ и тамъ за 1, 2, или 3 години единъ заемъ върху нашитѣ прѣми данѣци, защото всички съзнаватъ, че слѣдъ три години наше положение ще прѣдставлява отъ себе си нѣщо по-друго.

Г-да! Азъ искамъ да свѣрша, защото мисля, че повече нѣма нужда какво да се каже и не съмъ въ състояние повече да кажа. Азъ мисля, че ние трѣбва да послушаеме гласа на нашитѣ доброжелатели. Азъ ви прочетохъ онова, което казва Лавеле. Ще ви прочета и свѣта, който ни дава единъ отъ най-великитѣ мислители въ настоящия вѣкъ — Левъ Толстой. Той казва: „Ролята на малкитѣ народности не състои въ това да маймунствуватъ въ подражанието къмъ голѣмитѣ държави, да се прѣдаватъ на милитаризма и на всичкитѣ ужаси и жестокости, свързани съ него, а въ това, че като сж свободни отъ тежеститѣ и грубостта на милитаризма, да вървятъ споредъ силитѣ си напредъ по пътя на нравствения прогресъ, като указватъ пътя на голѣмитѣ народности.“ По-нататѣкъ продължава: „Така постѣпва милата Швейцария, като показва на хората примѣръ и възможност за съединение на свободата съ благоустройството. Колко би хубаво било, ако нашиятъ Български народъ наврѣме би се опомнилъ и вмѣсто да устройва у себе си войски, да усилюва дисциплината и да мъчи хората само за това, за да не остава задъ своитѣ заблудени въ подражанието къмъ голѣмитѣ народи съсѣди и да бѣде въ състояние да се бие съ тѣхъ; ако би нашиятъ добъръ, трудолюбивъ, уменъ народъ всичкитѣ си сили от-правилъ да установи въ себе си свобода и равенство, като показва чрѣзъ това примѣръ на другитѣ народи, вмѣсто да се напѣва да прави това, което той не може — да плаши съсѣдитѣ си съ своята дисциплинирана войска. Колко би било това хубаво!“

Това ни казватъ нашитѣ приятели. Нека приемемъ, г-да, тѣхнитѣ свѣти! За заемитѣ собствено Емилъ Лавеле е говорилъ и прѣдричалъ нашето положение още прѣди години. Той е казалъ слѣдующата мисль, отправялъ е слѣдующия свѣтъ къмъ българскитѣ тогавашни обществени дѣятели; той тогава е вѣрвалъ много на финансовитѣ способности на г. Министъръ-Прѣдсѣдателя, който е занимавалъ това мѣсто и тогава, и се вижда, че той се е въо-

душевявалъ отъ неговата пестовностъ. Отправилъ ни е единъ свѣтъ, който смѣтамъ за нужно сега да се повтори, защото ние сме го забравили: (Чете.) „Продължавайте — казва той — съ смѣтка да изживявате общественитѣ суми, които събирате отъ платцитѣ; не правѣте господарствени заеми; особено да не давате никога за обезпечение на заема нѣкой отъ вашитѣ доходи; друго-яче, вашиятъ свободенъ народъ ще се прѣвърне въ робъ на западнитѣ лихвари, които, за да си получатъ своитѣ лихви, въ случай на нужда, ще приобѣгнатъ и къмъ зазвемане на вашата страна; пазѣте се отъ чуждестраннитѣ капитали; тѣ ще ви развратятъ, ще ви разорятъ и ще ви поробятъ; но посрѣщайте добръ и безъ всякаква късогледна завистъ онѣзи промишленици, търговци и земледѣлци, които по-искатъ да се поселятъ между васъ.“

Съ тия нѣколко думи, съ тѣзи свѣти на нашитѣ доброжелатели, които сж доказали, че обичатъ България повече, отколкото много наши българи, азъ завѣршвамъ рѣчта си и заявявамъ, г-да народни прѣдставители, че ние днесъ трѣбва да се замислимъ, че ние трѣбва да спасимъ България, на която днесъ показватъ гроба. (Ражкоплѣскане отъ всички страни.)

Прѣдсѣдателятъ: Има думата Сливенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Папанчевъ.

П. Папанчевъ: Г-да народни прѣдставители! Дали ще говоря или не, то е другъ въпросъ, но мойтъ редъ не е сега, мойтъ редъ е слѣдъ г. Ризова. Тѣй бѣхме записани. И ако сте намѣрили за добръ да прѣреждате реда ми, азъ мисля, че това не е правилно. Заради туй оставѣте по-послѣ; ако не, ще говоря. Сега казвамъ не ми е редътъ. Вие знаете това добръ.

Прѣдсѣдателятъ: Има думата Луковитскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Д. Христовъ. (Гласове: Нѣма го!)

Има думата Ново-Загорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. А. Франгя. (А. Франгя: Отказвамъ се.)

Има думата Бѣлоградчикскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Влайковъ. (Т. Влайковъ: И азъ се отказвамъ.)

Има думата подиръ тѣхъ Врачанскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Кжнчовъ, но той моли да говори подиръ пладнѣ.

Давамъ отидхъ за 2 часа.

(Слѣдъ отидхъ.)

Прѣдсѣдателятъ: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Дневенъ редъ сжиятъ — разискване по прѣдложението на Правителството, относително заема отъ 125.000.000 л. и пр., както знаете.

Има думата Врачанскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Кжнчовъ. (Гласове: Нѣма го!)

Има подиръ него думата Кюстендилскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Д. Ризовъ.

Д. Ризовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Подиръ магистралнитѣ рѣчи на г. г. Т. Теодорова и К. Калчова, вие се сѣщате, че азъ нѣма какво особено да говоря по договоритѣ, които стоятъ прѣдъ насъ. Но понеже имамъ щастието — или нещастieto — да не принадлежа ни на една партия въ Народното Събрание, (Смѣхъ, веселостъ.) то ще ми позволите, като на независимъ човѣкъ, да мотивирамъ своя вотъ. (Д. Цанковъ: Ама отъ даскала си отказвашъ ли се?)

Азъ съмъ и ще вотирамъ противъ договоритѣ по слѣдующитѣ единадесетъ причини, (Гласове: Охо-о-о!) които ще ви изложя накратко.

Първата причина, г-да прѣдставители, поради която ще вотирамъ противъ заема, е: защото азъ мисля, че не трѣбва да се сключатъ никакви заеми, додѣто не се изчерпятъ всички усилия, за да се направятъ економии въ нашия бюджетъ, и додѣто не се реформира нашата данъчна система.

Азъ мисля, че психологията на Българския народъ ни налага това, тъй като всинца ние знаемъ, че българинътъ е толкова економенъ съ своитѣ лични срѣдства, колкото е и разточителенъ съ чуждитѣ пари, когато му паднатъ въ рѣцѣ. (Д. Цанковъ: Затуй искаме заемъ сега я!) Самиятъ фактъ, че нашитѣ минали заеми нищо друго не сж направили, освѣнъ да ни научатъ на разточителностъ, т. е. да вършимъ работи, които можеха да се отложатъ, за да не паднемъ въ днешния капанъ, доказва истинността на това положение. Вториятъ фактъ, че нашитѣ общини дължатъ днесъ неимовѣрната сума отъ 36.000.000 л., и то само затуй, че Банката имъ е отпущала много лесно пари, е другъ единъ фактъ, който потвърждава сѣщото положение. Доколко ние сме отишли далечъ въ това отношение показва и обстоятелството, че хора интелигентни, хора даже съ много опитно минало и съ доста широки познания, бѣха дошли тукъ, въ това Народно Събрание, да говорятъ, че ще бжде гордостъ и слава за България, ако въ всѣки нейнъ градъ има по единъ княжески дворецъ.

Г-нъ Ю. Теодоровъ, нашиятъ уважаемъ другаръ, говорѣше ни завчера тукъ много справедливо, че и да сключимъ сега тоя заемъ, но ако не бждемъ благоразумни за въ бѣдѣще и не харчимъ споредъ чергата си, пакъ ще сключваме нови заеми. Азъ пъкъ мисля, че именно ако сключимъ тоя заемъ днесъ, ние ще трѣбва много скоро да сключваме нови заеми, защото сключването на днешния заемъ ще затвори двѣтъ главни врата на нашия бюджетъ: пристѣпването къмъ економии и реформирането на нашата данъчна система — а тия двѣ мѣрки и ще поправятъ нашия бюджетъ. Има ли нѣкои между васъ, г-да прѣдставители, които да вѣрватъ, които да допуцатъ, че като вотираме днешния заемъ, ние ще можемъ вече да намалимъ бюджета, който ще ни го прѣдставятъ тая година, като направимъ нѣкои економии въ него? Мигаръ има нѣкои отъ васъ да прѣдполагатъ, че ония г. г. военни, които

не позволяваха пролѣтосъ да се намалятъ генералскитѣ заплати съ 2.000 л., ще позволятъ сега да направимъ економии, слѣдъ като сме сключили заемъ? Какво ни учатъ миналитѣ уроци, ако не това? Ако ни наложиха миналия воененъ бюджетъ, съмнѣвате ли се, че ще ни наложатъ и сега такъвъ, и даже, както слушамъ, готвятъ ни единъ воененъ бюджетъ много по-тежъкъ отъ миналия?

Характерно е, г-да прѣдставители, че отъ 12—13 години насамъ нашитѣ правителства само единъ лѣкъ сж имали за лѣкуване на нашето финансово положение: заемитѣ. Характерно е туй, защото струва се на човѣка, че нѣкаква тайнствена сила тласка въ тоя безизходенъ пътъ. Характерно е това, и защото ние знаемъ мнѣнието по заемитѣ на такъвъ единъ български доброжелателъ и извѣстенъ економистъ, като Емилъ де Лавеле, който се цитира тукъ отъ г. г. Цанова и Калчова. Па има и други примѣри, въ които можеха да се огледатъ нашитѣ финансови министри. Единъ отъ най-великитѣ финансови таланти на XIX вѣкъ, Гладстонъ, уравнилѣси английския бюджетъ и намали английскитѣ колосални дългове, останали още отъ войнитѣ съ Наполеона, не съ нови заеми, а съ економии и съ реформиране на данъчната система, като въведе извѣстния данъкъ „Income-tax“, и съ това увеличи държавнитѣ приходи на Англия. Такова нѣщо стана и въ Ромжния лани. Г-нъ Калчовъ много сполучливо ви го каза. Подобно нѣщо стана, пакъ лани, и въ Сърбия, дѣто намалиха бюджета съ 3—4.000.000 л. Защо да го не направимъ и ние? Защо да затворимъ за винаги вратитѣ на економии и защо да не пристѣпимъ къмъ рационални мѣрки, каквато е измѣнението на нашата данъчна система, прѣди да отидемъ да се задължаваме на всевъзможни банки и да правимъ заеми съ такива тежки условия?

Ако вие приемете сега тоя заемъ, прѣди да сте изчерпали всички економии, които могатъ се направитъ въ нашия бюджетъ, вие още тая сесия ще попаднете въ новъ единъ капанъ. А именно: още миналата сесия Министерството ни е обѣщало, и ние чакаме, законъ за щатова и заплатитѣ на чиновницитѣ; ако ние уредимъ тоя законъ за щатова и заплатитѣ на чиновницитѣ слѣдъ вотирането на единъ заемъ, бѣдѣте увѣрени, че тоятъ, който ще се даде на този законъ, ще бжде страшно наклоненъ за бѣдѣщитѣ ни бюджети, защото, подиръ вотирането на заема, всички ние ще бждемъ щедри и въ увеличение на службитѣ, и въ увеличение на заплатитѣ — или поне нѣма да бждемъ економни при опрѣдѣлянето на тия заплати и при опрѣдѣлянето на тия служби. А пъкъ всинца ние сме убѣдени, че економии въ нашия бюджетъ могатъ и трѣбва да станатъ: първо, въ войската; второ, чрѣзъ намаление на службитѣ и, трето, чрѣзъ намаление на високитѣ заплати.

Азъ не съмъ съгласенъ съ г. Цанова, че нашата войска трѣбва да се обърне въ милиционна. Но азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че нашата войска може да бжде намалена до 30 и даже до 25 хиляди

души, безъ ни най-малко да се напърби нейната боева сила. Защото, г-да, ни една армия въ свѣта не държи подъ оружје повече отъ 1% на населението — освѣтъ френската и германската армии, — а ние сме надминали и този максимумъ. На едно население отъ 3.700.000 души ние имаме 46.000 войници, вмѣсто да имаме само 37.000, а можемъ да ги доведемъ до 30, и даже до 25 хиляди души, и по тоя начинъ да направимъ намаление въ бюджета съ два-три милиона. Азъ съмъ напълно съгласенъ съ г. Цанова, че ние нѣма да освободимъ Македония. Но г. Цановъ, като на македонецъ, ще ми остави да храня илюзията, че ние можемъ да помогнемъ за освобождението на Македония, и то въ такъвъ именно смисълъ, въ какъвто и той говорѣше и както Гладстонъ е проповѣдвалъ: т. е. Македония за македонцитѣ. Но затуй не е нужно да държимъ постоянна войска отъ 46.000 души.

По втората мѣрка: реформирането на данъчната ни система, азъ съмъ готовъ да призная — заедно съ г. Каравелова, който го каза завчера, — че тя не може веднага да се приложи, защото данъцитѣ не могатъ да се измѣняватъ така лесно, както се пие и проповѣдва за тѣхъ, па и никой не иска да се направи сега цѣла революция въ данъчната ни система. Но да се пристъпи постепенно къмъ едно промѣнение на данъцитѣ у насъ, това е и възможно, и цѣлесъобразно, и лесно изпълнимо. Г-нъ Калчовъ ви каза днесъ, па и г. Теодоръ Теодоровъ ви каза завчера, че, ако се взематъ само мѣрки за унищожение контрабандата на тютюня, ние можемъ да увеличимъ приходитѣ си съ единъ-два милиона лева. Г-нъ Калчовъ ви посочи днесъ и новъ единъ държавенъ приходъ съ урегулирането въпроса за оризосѣянето. Па могатъ се намѣри и други нѣкои данъци, които, като се по-урегулиратъ, да дадатъ повече приходи. Къмъ всичкитѣ тия нови приходи, като се прибавятъ и экономитѣ, ще може да се уравни нашиятъ бюджетъ и, слѣдователно, въ нѣколко години ще могатъ се изплати летицитѣ ни дългове.

Това е, г-да народни прѣдставители, първата причина, по която азъ ще вотирамъ противъ заема.

Втората причина е: защото азъ не считамъ, че нашето финансово положение е безизходно.

Азъ не считамъ, че положението е безизходно, г-да народни прѣдставители, и то на основание ония краснорѣчиви рѣчи, които сами днешнитѣ министри сж държали въ опозиция и които имъ рѣчи г. г. Такевъ и Пеневъ имаха удоволствието да ви прочетатъ отъ тая трибуна. Вие чухте тия рѣчи. Тѣ говорятъ, че твърдѣнията на тогавашнитѣ министри, какво България се била намирала въ безизходно финансово положение, сж „едно плашило“, и че България се намира въ трудно положение, но не и въ критическо. Като имамъ прѣдъ очи тия рѣчи, азъ се питамъ: какво се е измѣнило въ разстояние на тия двѣ години? И отговарямъ, за-

едно съ г. Калчова: че нашето финансово положение днесъ, ако не е по-добро, то не е и по-лошо отъ миналото — поне отъ онова минало, за което днешнитѣ министри сж говорили, че не е нито безизходно, нито критическо. Самъ г. Каравеловъ завчера ви казваше, че се надѣва да сключи тазгодишния бюджетъ безъ дефицитъ; а ние всинца знаемъ, че, благодарение на урожая тая година, нашиятъ износъ се е увеличилъ и нашето экономическо положение почва да се поправя. Отъ друга страна, и самъ Министърътъ Сарафовъ, при експозето си тутъ, ви каза — и г. Теодоровъ го повтори, па и г. Калчовъ го потрети съ много повече данни, — че нашиятъ дългъ, сравнително съ дълговетѣ на другитѣ наши съседни държави, е единъ отъ най-малкитѣ, та нѣма особено защо да ни плаши той. Само г. Петковъ завчера казваше, че положението е критическо и трѣбва да се спасява. Но тая фраза, че положението е критическо, ние я слушаме още отъ 1888 г., а г. Такевъ ви спомни и заплашванията на г. Тенева, че цѣли да положатъ на нашата хазна „червенъ восъкъ“. Слушаме ние тѣзи аларми отъ 10—12 години насамъ, но нито червениятъ восъкъ ни е наложенъ, нито пъкъ положението ни е по-безизходно оттогавъ. Напротивъ, то е даже малко по-оправено. Въ това отношение ние грѣшимъ, като сме толкова крайни песимисти, и г. Теодоровъ имаше право завчера да ни направи този упрекъ.

Третата причина, за да вотирамъ противъ заема, г-да прѣдставители, е: че азъ не считамъ, щото нуждата отъ тоя заемъ да е належаща, неизбежна и неотложна.

Не считамъ тази нужда за належаща по сжщитѣ онѣзи причини, които ви изброиха тутъ и г. Т. Теодоровъ, и г. К. Калчовъ, а именно: че единствената настояща нужда за пари, които виси надъ врата ни, е сумата отъ 10.400.000 л., указана отъ г. Министра Сарафовъ, която сума ние трѣбва да броемъ на 1 януарий — въ тая сума влиза и рускиятъ авансъ отъ 4.000.000 л. Но, доколкото се простиратъ моитѣ свѣдѣния, за руския авансъ паритѣ сж готови въ земледѣлческата каса и, може би, тѣзи дни да се дадатъ. (Министъръ М. Сарафовъ: Отдѣ знаете това?) Опровергайте го, ако не е истина! (Министъръ М. Сарафовъ: Азъ Ви заявямъ, че не е истина, че Вие говорите неистина!) Азъ пакъ Ви заявямъ, че тѣзи пари сж прирани въ земледѣлческата каса. (Министъръ М. Сарафовъ: Добрѣ, тогава Вие ще ги платите!) Азъ даже Ви заявямъ, че Вие заявявате това, за да мотивирате нуждата отъ заема. (Министъръ М. Сарафовъ: Не е истина! Нѣма никакви пари готови!) Останалитѣ пъкъ пари, г-да, могатъ да се изплатятъ отъ приходитѣ на ноемврий и декемврий мѣсеци, като се направи, най-послѣ, една жъртвица съ спирането платитѣ на чиновницитѣ само за единъ мѣсецъ, т. е. да се отложатъ, а не да не се платятъ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Тамамъ за Колѣда!)

Въ това отношение, г-да прѣдставители, ако върху нѣкого лежи грѣхътъ, за да не могатъ тия суми да се изплатятъ на 1 януарий, този грѣхъ всецѣло трѣбва да легне на днешното Правителство, и г. Сарафовъ ще бѣде толкова кавалеръ да признае това. Защо г. г. министритѣ сж се разпоредили да се повърнатъ одрѣжкитѣ на чиновницитѣ, които възлизатъ на повече отъ 3.000.000 л., когато знаеха, че ни прѣдстои да плащаме на 1 януарий единъ авансъ отъ 4.000.000 л. и други два купона отъ 6.000.000 л.? Кой имъ тури ножъ на гърлото да плащатъ одрѣжкитѣ на чиновницитѣ? Не можеше ли да се платятъ тѣ слѣдъ 1 януарий? (Министръ М. Сарафовъ: Одрѣжкитѣ се платиха много по-рано, прѣди да бѣдете вие тукъ!) Не е вѣрно! Одрѣжкитѣ се плащатъ отъ м. м. априлий и май насамъ, (Министръ М. Сарафовъ: Именно, отъ априлий мѣсецъ.) т. е. когато бѣхте рѣшили да правите заемъ. Значи, вие бѣхте длѣжни да не плащате одрѣжкитѣ на чиновницитѣ, защото никой не ги искаше отъ васъ, и да не турите казната въ такова затруднение, щото да допирате сега ножа на гърлото на прѣдставителитѣ, за да ви вотиратъ заема. Азъ считамъ, че това е станало малко искусствено, за да не кажа нѣщо по-тежко. (Министръ М. Сарафовъ: Моля, г-нъ Ризовъ, да се ограничите въ изражения парламентарни!) Азъ мисля, че това изражение е парламентарно. На ще ми позволите да взимамъ отъ Васъ уроци по парламентаризма само когато сте въ оппозиция, защото тогава Вие сте много краснорѣчивъ и убѣдителенъ, а когато сте на властъ, *ça change un peu*.

Четвъртата причина, г-да прѣдставители, поради която азъ ще вотирамъ противъ заема, е: защото може да се мине и безъ заемъ — поне още за нѣколко врѣме.

Г-нъ Теодоръ Теодоровъ и г. Калчовъ много добръ ви обясниха, че може да стане това. Па и единъ отъ професоритѣ на нашето Висше училище, а именно професорътъ по политическа економия, г. В. Боевъ, който е билъ дълго врѣме началникъ въ Финансовото Министерство, и мисля главенъ секретаръ, въ единъ чудесенъ рефератъ, атакуванъ отъ мнозина, по необоренъ отъ никого, доказа по единъ осъзателенъ начинъ, че тоя заемъ може да се отложи. Най-послѣ — както ви каза завчера г. Теодоровъ, а ви го потвърди и г. Калчовъ днесъ, — ако се иска непрѣмѣнно да се сключи единъ заемъ, нека се сключи заемъ само за да се посрѣщнатъ летящитѣ дългове отъ 60.000.000 л. И г. Калчовъ ви добави, безъ да бѣде опровергнатъ отъ министерската маса, че, когато се рѣшимъ да дадемъ, не монополъ, а само една специална гаранция, като бандерола на тютюня или приходитѣ на нѣкоя митница, ние можемъ всѣкога да сключимъ такъвъ заемъ. (А. Франгя: Ама съ контролъ, каза г. Калчовъ!) Такъвъ контролъ, какъвто е сега на бандерола. Недѣйте плаши хората съ тѣзи думи, г-нъ Франгя!

Петата причина, поради която азъ ще вотирамъ противъ заема, е: защото не трѣбва

да се сключва заемъ съ тежки лихви и съ още по-тежки залози, за да се плащатъ безлихвени дългове, каквито сж дълговетѣ ни по окупацията на Русия и по данъка на Турция.

Г-да прѣдставители! И данъкътъ къмъ Турция, и окупационниятъ дългъ къмъ Русия, ни сж наложени отъ Берлинския договоръ, за да ги плащаме само при такива условия, когато сме въ състояние да ги плащаме. Затуй тия дългове сж оставени и безъ лихва. Азъ бихъ си позволилъ да ви запитамъ: разумно ли е да сключваме заемъ съ тежки лихви, за да плащаме дългове съвършено безлихвени, и то дългове, за които никой не е увисналъ на врата ни? При освобождението на Гърция — въ което освобождение взеха участие Англия, Франция и Русия — нужно бѣ да се сключи единъ заемъ отъ около 50.000.000 л., за да се създаде новото управление въ Гърция. И наистина, той се сключи, като станаха гарантитѣ държави, които съсипаха турската флота въ Наваринъ. Но какво излѣзе послѣ? Излѣзе туй, че братята гърци не платиха тоя заемъ. Търкаляха го цѣли години, и най-послѣ, Англия, Франция и Русия, като видѣха, че нѣма да го платитъ, взеха че подариха на краля имъ — при избора на сегашния кралъ Георги — рентата отъ тоя заемъ, а тоя я подари на Гръцкия народъ. Азъ не ви съвѣтвамъ да направите същото, защото г. Каравеловъ счита, че то е малко харамийско; но най-малкото, което имаме право да направимъ, то е да отложимъ плащането на тия дългове сега, когато сме въ стѣснено положение, и, въ никой случай, да не сключваме заемъ съ тежки лихви и още по-тежки залози, за да плащаме тѣзи дългове.

Окупационниятъ ни дългъ спрѣмо Русия е една залъгалка за нея, защото държавата, която изхарчи около единъ милиардъ рубли и около 200.000 души войници за нашето освобождение, ще бѣде и смѣшно, и съвѣстно да допуснемъ, че тя ще ни притисне за гърлото, за да ѝ платимъ тия пари непрѣмѣнно сега. (П. Папанчевъ: Да! — Ржкоплѣска.) Защо ще отиваме тия пари сега да ги плащаме, и даже да сключваме заемъ, за да ги платимъ? Па има и друга една опасностъ отъ туй усърдно плащане, която досега не биде казана. Ако ние сключимъ заемъ и изплатимъ руския окупационенъ дългъ, на който срока изтича прѣзъ 1902 г., рускиятъ финансовъ министръ — а всички финансови министри въ свѣта сж най-жестокитѣ сжщества — ще ви поиска веднага да му изплатите и окупационния дългъ на бившата Източна-Румелия, който възлиза на 10½ милиона рубли. Ето защо сключването на този заемъ ще отвори вратата за изплащане и на други дългове, които тоже могатъ да бѣдатъ отложени за по-благоприятно финансово положение, което ние мислимъ да създадемъ, и, струва ми се, ще можемъ да го създадемъ.

Шестата причина, по която ще вотирамъ противъ заема, г-да прѣдставители, е: че и да сключимъ

този заемъ, азъ съмъ увѣренъ, че въ много скоро врѣме, ние ще сключваме и другъ заемъ.

Ще сключимъ ние и другъ заемъ по слѣднитѣ причини. Първо, че може да настанатъ у насъ такива стихийни бѣдствия, поради които, при всичката добра воля и при всичкото пестене на днешното Правителство, у насъ да се появятъ дефицити. Второ, че, ако се поотпуснемъ сега по отношение къмъ Военния Министъръ и не направимъ никакви економии въ неговия воененъ бюджетъ, бѣдѣте увѣрени, че скоро ще бѣдемъ принудени да му отпуснемъ 10—15 милиона лева свръхсметни и извънбюджетни кредити, които той ще поиска и които ние не ще можемъ да покриемъ съ бюджетнитѣ си срѣдства, та ще трѣбва да сключваме новъ заемъ. А какво ще залагаме тогавъ?

Седмата причина, по която ще вотирамъ противъ заема, е: че договоритѣ не сж проучени отъ нашето Правителство.

При всичкото прилежание на г. Сарафова, азъ мога да твърдя тукъ, че тия договори не сж проучени. Повечето отъ васъ бѣхте въ комисията и видѣхте, че на зададения въпросъ отъ Троянския народенъ прѣдставителъ г. Таслаковъ: какво ще стане съ договора отъ 1899 г.? — ни единъ отъ министритѣ не бѣше готовъ да отговори. (П. Станчевъ: Г-нъ Каравеловъ нали отговори?) Г-нъ Бѣлиновъ отговори само, че юридически трѣбва да се разбира, какво тоя договоръ ще остане въ сила въ всичкитѣ онѣзи свои стипуляции, които не се отмѣняватъ съ настоящитѣ договори. А когато го запитахме: какво ще стане съ желѣзнопътната линия Нова-Загора—Чирпанъ, която съ договора отъ 1899 г. сме я дали на Ориенталската компания да я експлоатира, безъ да ни плаща нито една стотинка за нея? — г. Бѣлиновъ каза, че ще проучи този въпросъ. И на въпроса отъ г. Гешова: ще проучи ли въпроса до вотирането на договоритѣ? — той, г. Бѣлиновъ, отговори: утрѣ ще го проуча. Отъ всичко туй вие виждате, че договоритѣ не сж проучени и че Правителството, като е сключвало новитѣ тия договори, не си е зададо даже грижата да узнае какво става съ она старъ договоръ отъ 1899 г., на който стипуляциитѣ сж въ сила, (С. Вобчевъ: Днесъ ще ни кажатъ!) и какво става съ желѣзницата, която ние дадохме на компанията и която тя експлоатира даромъ — самъ г. Бѣлиновъ призна въ комисията, че се експлоатира безъ никакво възнаграждение, подъ прѣдлогъ, че още не сме построили единъ мостъ на станцията Скобелево. Че договоритѣ не сж добрѣ проучени, вие трѣбва да се убѣдихте вчера и отъ заявлението на г. Сарафова, който, слѣдъ като се вече внесоха договоритѣ въ Народното Събрание, оттегли цѣлъ единъ членъ отъ тѣхъ по едно споразумѣние съ банкитѣ, направено покъсно. Наистина, това е направено за доброто на договоритѣ, но азъ го упоменавамъ тукъ само като единъ фактъ, че тия договори не сж проучени така,

както заслужаваше да бждатъ проучени, за да могатъ се прѣдстави въ едно Народно Събрание.

Осмата причина, по която ще вотирамъ противъ заема, е: защото условията му сж непоносимо тежки и даже политически цинични.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Вие, г-нъ Ризовъ — извинѣте задѣто ще ви прѣкъсна — сте казали една безобразна лъжа, че земледѣлческитѣ каси иматъ 4 милиона готови пари. Вие не сте опълномощени да лъжете тукъ!

Д. Ризовъ: Азъ не лъжа, г-нъ Каравеловъ; азъ зная това положително!

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Лъжете! Вие нищо не знаете!

Д. Ризовъ: Зная го отъ единъ вашъ чиновникъ, на когото името не искамъ да кажа, но комуто вие напълно вѣрвате, както и азъ. Така щото азъ не лъжа.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ ви казвамъ, че лъжете!

Д. Ризовъ: Азъ не лъжа никога, и вие нѣмате право да ме оскъбвявате!

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Имамъ право да употребявамъ такава дума, когато лъжете!

Д. Ризовъ: Имате право да кажете само, че не е истина! Азъ пъкъ Ви казвамъ, че не е лъжа!

Н. Кормановъ: Г-нъ Ризовъ! Вие казахте, че г. Каравеловъ Ви казалъ! (Гласове отъ центра: Не е истина!)

Д. Ризовъ: Не е истина! (Глъчка.) Тукъ бѣха и г. г. министритѣ, нека тѣ кажатъ! Азъ казахъ, че единъ отъ чиновницитѣ ми го каза.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Работата ето какъ стои. Извѣстно ви е, че Русия лѣтосъ ни авансира 4 милиона лева златни за покриването на юлския купонъ. Въ сжщностъ, обаче, отъ Русия заемъ не сме правили, а сме взели злато срѣщу залогъ отъ сребро въ двойно количество. (Д. Ризовъ: Вие сами казвате, че сте взели отъ Русия авансъ!) Вамъ Ви говорятъ по човѣчески. Дали сме едни пари, взели сме други, и то при найлошитѣ обстоятелства, за да се не увеличи ажиото. Съ нашето сребро ние можехме да купимъ на пазаря злато, но то щѣше да бѣде при тежки условия и ажиото щѣше неимоვნѣрно да се вдигне. Български пари сж дадени и запечатани въ нашата Банка.

Д. Ризовъ: Е добрѣ, кажете тѣй! Кажете просто, че не е истина, а не, че азъ лъжа! Защото азъ не лъжа и нѣма защо да лъжа. Толкозъ по-

добър, като е тъй работата, г-нъ Каравеловъ; защо тогазъ се сърдите?

Министъръ М. Сарафовъ: Защото заявявате въ Камарата една неистина, която може да повлияе лошо на г. г. народнитѣ прѣдставители. Вие заявихте, че земеделческитѣ каси сж приготвили 4.000.000 л. да ги внесатъ — това не е истина.

Д. Ризовъ: Азъ пакъ казвамъ, че сж приготвени тия пари и наскоро ще се внесатъ, дѣто трѣбва.

Министъръ М. Сарафовъ: Това не е вѣрно!

Д. Ризовъ: Казвайте колкото щете, че не е вѣрно. Г-нъ Каравеловъ самъ призна, че имате 8.000.000 л. сребро запечатано въ Банката.

С. Соколовъ: Банкови пари сж, г-нъ Ризовъ!

Д. Ризовъ: Какво разправяте Вие тамъ, г-нъ Соколовъ?

Прѣдседателъ: Моля, г-да, не се разправяйте! Г-нъ Соколовъ! Правя Ви бѣлѣжка. Какво е туй?

Д. Ризовъ: (Продължава.) Г-да! Тежестъта на условията на заема ви ги разправиха г. г. Гешовъ, Теодоровъ и Калчовъ. Азъ ще ви обърна вниманието само върху стипулацията на чл. 35 отъ заема, който членъ дава право на Френското Правителство да се бърка въ нашитѣ вътрѣшни работи. И този членъ е, който ме кара да подозирамъ, че г. Димитъръ Петковъ не бѣше искренъ, когато каза: „ние като патриоти заличаваме днешното Правителство“. Защото, ако дѣйствиелно той се е борилъ по патриотизмъ цѣли 8 години противъ вмѣшателството на Руското Правителство въ нашитѣ работи, то тоя сжщиятъ патриотизмъ изискваше отъ него и сега той да бѣде противъ вмѣшателството на Френското Правителство.

Чл. 25 пъкъ отъ заема запрѣщава ни да издаваме банкноти и да свѣчемъ сребърни пари. Вие разбирате що значи туй.

Въобще, всичкитѣ тия разпореждания нацѣрбяватъ и нашата политическа самостоятелностъ, и нашия народенъ суверенитетъ, и, както каза г. Калчовъ, демократическиятъ начала, на които почива нашата Държава. А като знаете каква е днесъ официалната Франция — за чиито дѣйствия имате много скорошенъ примѣръ въ Цариградската афера на Губини и Морандо и въ аферата на Гио-Хаджиеновъ, — лесно ви е да разберете, че тя, както каза и г. Юрданъ Теодоровъ, по франсупки ще пази своитѣ права у насъ.

Деветата причина, по която азъ ще вотирамъ противъ заема е: защото считамъ, че монополътъ на тютюня, въ тоя му видъ, е неприемливъ.

Г-нъ Калчовъ и други ви говориха, че монополътъ, изобщо, не е много добра форма на данъкъ,

даже когато той се прави за държавна смѣтка. А г. Гешовъ ви разказа, че отъ 62 държави само 9 иматъ монополъ у себе си, и че отъ тия 9 само 3 иматъ такъвъ монополъ, какъвто се иска да се въведе и у насъ; тия три държави сж: Турция, Португалия и Персия — между тѣхъ се иска да се причислимъ днесъ и ние. По-големъ комплиментъ не ни трѣбва.

Въ условията на монопола има членове, за които трѣбва да се чуди човѣкъ, какъ ги е пропусналъ такъвъ единъ горещъ защитникъ на нашата конституция и на нашитѣ закони, какъвто е г. Каравеловъ. Така напр., чл. 5 — както го обясниха и други депутати, та нѣма да говоря дълго за него — допуска съставянето на правилници съ углавна и гражданска санкция, безъ да сж минали тѣ прѣзъ Народното Събрание; а чл. 24 допуска, че за монополното дружество не сж задължителни нашитѣ закони — настоящи и бѣдѣщи — ако тѣ противорѣчатъ на правилницитѣ, които това дружество ще създава у насъ въ бѣдѣще. Допуснатъ е и единъ арбитражъ, вмѣсто нашитѣ сѣдилища, който арбитражъ, въ сжщностъ, е собственъ единъ сѣдъ на монополното дружество, тъй като върховниятъ арбитъръ ще бѣде избранъ отъ главното управление на монопола въ Франция — значи, той ще бѣде човѣкъ, който ще съществува всѣкога и въ всичко на монополното дружество въ нашъ уицѣръбъ.

Доколко е „стегнатъ“, както казва г. Ю. Теодоровъ, и „франсупски увѣрзанъ“ този договоръ, може да се сѣди отъ това, че монополътъ, сключенъ за единъ срокъ отъ 50 години, допуснато ни е право да го откупваме само слѣдъ 18 години, и то съ задължение да обезщетимъ компанията още за други 10 години, т. е. всичко 28 години, тогава когато за самия заемъ ни е дадено право слѣдъ 10 години да го конвертираме — ако можемъ. Освѣнъ това, по чл. 19 на концесионния договоръ за монопола, дадена е привилегия на дружеството за монополитѣ да упражнява у насъ всѣкакъвъ видъ финансови и търговски операции, свободни отъ всѣкакъвъ налогъ и отъ всички условия, въ които е поставена нашата търговия и финансовитѣ операции въ нашата страна. А тая привилегия сжщате се кѣдѣ ще ни заведе.

Всичкитѣ клаузи по управлението на монопола, както обясни и г. Калчовъ, турени сж, за да могатъ повлѣче унищожението на тютюневото производство у насъ, което производство прѣзъ послѣднитѣ години силно е процѣтѣло. Г-нъ Калчовъ ви помена примѣра съ Турция; г. Теодоръ Теодоровъ ви помена примѣра съ Португалия; а азъ ще ви кажа само туй, че сжщиятъ оня г. Вейлъ, който е билъ директоръ на Португалското монополно дружество и който е съсипалъ португалското производство на тютюня, сжщиятъ този г. Вейлъ, казвамъ, е човѣкътъ, който е написалъ този нашъ договоръ. Така щото, разбирате много хубаво какъвъ артистъ ще се постави на чело на нашето монополно дру-

жество. (Министъръ М. Сарафовъ: Мисля, че малко по-достойно трѣбва да говоримъ за хора, които ги нѣма тукъ да се защищаватъ. Какво значи артистъ?) Артистъ значи човѣкъ, който си разбира отъ работата много хубаво! Въ тази смисълъ и го казвамъ.

За обезщетение на нашитѣ фабриканти вие видѣхте каква ще е помощта на дружеството — само 200.000 л. И догаждате се въ какво положение ще изпаднатъ тия наши фабриканти, ако нашето Правителство не жертвува една по-голяма сума, за да ги обезпечи.

Десетата причина, по която азъ ще вотирамъ противъ заема, е тази: че веднажъ допусне ли се монополътъ като залогъ, ние вече не ще можемъ въ бъдеще да сключимъ никакъвъ заемъ безъ пододобенъ единъ залогъ, т. е. безъ новъ единъ монополъ — а туй ще повлѣче създаването на нови монополи у насъ. Това нѣщо е могло да се избѣгне и г. г. Теодоръ Теодоровъ и Калчовъ обясниха много добръ, какъ е могло да стане туй, та азъ нѣма да се спирамъ върху тоя въпросъ.

Единадесетата — и послѣдната — причина, поради която азъ ще вотирамъ противъ този заемъ, е причина повече отъ политическа и нравствена природа. Тя състои въ слѣдующето: днешнитѣ г. г. министри, отъ нѣколко години насамъ, и печатно, и въ рѣчитѣ си, проповѣдвали сж на народа, че за да се оправи финансовото положение на България, не трѣбва да се сключватъ заеми, а трѣбва да се води борба съ банцитѣ, които искатъ да ни наложатъ тежки договори. Тази е била едната тѣхна лозинка; а другата бѣше, че никакъвъ монополъ не трѣбва да се налага на България. Това съставляваше тѣй нарѣчената платформа на днешнитѣ министри. И нека го призная тукъ, че, въ това отношение, като съмъ считалъ г. Каравелова за единъ отъ най-компетентнитѣ хора да оправятъ нашитѣ финанси, неговитѣ проповѣди, че война трѣбва да се води съ банцитѣ, и на мене доста сж повлияли, за да застава днесъ на положението, на което стоя. Не трѣбва да се забравя, г-да прѣдставители, онова, на което г. Каравеловъ нѣма вече право да се силава тукъ, а именно, че цѣлиятъ ни народъ имаше една дълбока вѣра въ г. Каравелова, когото е считалъ за единъ финансовъ гений, за единъ магесникъ, който ще може да оправи нашето финансово положение, безъ да прибѣгва до ония мѣрки, които бившитѣ правителства сж прѣдприемали. Благодарение само на това обаяние, което г. Каравеловъ досега го е заслуживалъ, на министерската маса днесъ се намиратъ хората, които ги виждаме.

Ето защо, азъ мисля, че, ако сжщитѣ тия министри сж намислили днесъ да въвеждатъ монополитѣ у насъ, тѣ сж длѣжни да излѣзатъ съ тая своя нова платформа прѣдъ българскитѣ избиратели, и само когато получатъ отново вота имъ, съ който да се одобрява този монополъ, само тогава, казвамъ, тѣ ще иматъ нравственото право да ни

го прѣдлагатъ. На г. Каравелова е добръ извѣстно, че той вдигна цѣла гюрюлтния въ 1880 г. за изпжждането на единъ френецъ, на име Хогде, назначенъ отъ Начовича за свѣтѣтникъ въ Финансовото Министерство; та цѣлата ни страна е вѣрвала, че сжщиятъ тоя Каравеловъ нѣма да позволи на чужденцитѣ днесъ да се бъркатъ въ нашитѣ вътрѣшни работи и нѣма да допусне на чуждитѣ банки да се качватъ на врата на България. Върху всички тия факти, върху всички тия проповѣди — въ Парламента и извънъ него, печатно и устно — се създа онова обаяние, което доведе днешнитѣ министри на власт. Стѣдователно най-малкиятъ дългъ, който тѣ иматъ днесъ, е да излѣзатъ съ тѣзи си договори прѣдъ народа, който имъ е далъ вота си на други основания, и само слѣдъ като получатъ отъ тоя народъ съгласието му съ тая имъ нова платформа, само тогава да иматъ куража да ни прѣдлагатъ тия договори. Г-нъ Каравеловъ знае много по-хубаво отъ мене, че тѣй правятъ хората въ цѣлия свѣтъ. Когато Гладстонъ рѣши да прокара своята реформа за Ирландската автономия, нарѣчена „Home-Rule“, той самъ разпусна камарата и излѣзе да иска довѣрието на народа. По-бѣсно, макаръ и да бѣше прокаралъ тая реформа въ камарата на общинитѣ благодарение на своето болшинство, той изново апелира на народа, и когато народътъ му каза, че нѣма да вотира за тая реформа, той се отказа отъ всѣкаква политическа дѣятелностъ. Това е фактъ всеизвѣстенъ, и всички ние имаме право да очакваме сжщото отъ г. Каравелова.

Г-нъ Каравеловъ каза, че България ще фалира и че той не иска въ негово врѣме тя да фалира. Г-нъ Каравеловъ добави, че ние трѣбва да приемемъ тия тежки условия, защото сме били побѣдени, като една разбита армия. Азъ пакъ ви питамъ: кога е била водена война съ банцитѣ, за да бждемъ разбити? Тая война, която г. Каравеловъ е проповѣдвалъ, че трѣбва да се води съ банцитѣ, водена ли е била нѣкога, и кога сме били ние разбити? Миналитѣ правителства осжждани сж били, може би, благодарение на съкрушителнитѣ критики, които имъ се сипѣха отъ днешнитѣ господа министри, и най-много отъ г. Каравелова, а главниятъ козиръ на тия критики е билъ, че не трѣбва да се изплащатъ дефицититѣ съ заеми и че не трѣбва току-тъй да се сключватъ заеми за непроизводителни цѣли, ами трѣбва да се изчерпатъ всичкитѣ срдѣства съ економитѣ и, въ никой случай, да се не допущатъ монополи. Сега какво излиза? Излиза това, че г. Каравеловъ трѣгва по стѣжкитѣ на бившитѣ правителства. Вие ще ми позволите да се възползувамъ отъ една много умна мисълъ на извѣстния италиански държавникъ Кавуръ, който е казалъ, че „съ щикове всѣки може да управлява една страна, но не може да седи надъ тѣхъ“, и, като шпиродирамъ тая мисълъ, да кажа: че „съ заеми всѣки може да оправи финанситѣ на една страна, но не може да се седи надъ тия заеми“. Г-нъ

Такевъ ви каза, че и самъ г. Каравеловъ е признавалъ прѣди пѣкоя година, че тѣзи заеми ще изѣдатъ главата не на едно само правителство — именно, защото надъ тѣхъ не може да се седи, особено пѣкъ, когато тѣ се сключватъ при такива тежки условия, каквито сж тия на днешния заемъ.

Азъ се боя, г-да прѣдставители, че сключването на тия договори е наложено на г. Каравелова, или, най-малкото, че тия договори иматъ потайната цѣль да компрометира г. Каравелова, както компрометираха и други наши държавни мѣже, (П. Станчевъ: Кой го е наложилъ на г. Каравелова?) и, по такъвъ начинъ, да се подготви, може би, почва въ България за единъ режимъ не такъвъ — демократически и конституционенъ — какъвто ние всища го желаемъ. Когато г. Д. Петковъ ви каза, че не по партийни причини стамболиститѣ ще вотираатъ за заема, азъ мисля, че той изказа една мисль съвършено произволна, защото само по партийни причини може г. Петковъ и другаритѣ му да гласуватъ за заема. Неговитѣ партийни причини стоятъ въ туй, че той иска — както и самъ тукъ даде да се разбере — да изравни днешнитѣ министри съ министритѣ, между които е стоялъ и той самъ. Съ други думи, г. Петковъ иска да ви каже: това, което ние направихме, елате и вие да го направите; недѣйте да се лъжете, че г. Каравеловъ стои съ една глава по-високо отъ насъ. (Д. Петковъ: Така доказвате!) Въ случая, г. Петковъ прилича на единъ падналъ въ батака човѣкъ — менѣ поне тѣй ми се струва, — който чака да падне и другъ нѣкой, за да не се смѣятъ хората само нему. (Смѣхъ.) Но тѣй като азъ имамъ честь да бъда ученикъ на г. Каравелова, то ми се ще да запазимъ неговото старо реноме и да не го оставимъ да се изравни той съ г. Петкова и неговитѣ другари. Никой не може да ме убѣди, че г. Каравеловъ не е въ състояние да играе ролята на единъ Стурдза въ Ромъния. Мнѣнието, че г. Каравеловъ е пестеливъ човѣкъ и че той е единъ финансовъ министъръ, у когото хваща и умѣние, и смѣлостъ, за да пристъпи къмъ сериозни реформи, е толкова общо, щото даже покойниятъ Стоиловъ считаше, че никаква министерска комбинация нѣма да има успѣхъ у насъ, ако г. Каравеловъ не влѣзе въ нея, като финансовъ министъръ — защото само при туй условие, мислѣше г. Стоиловъ, ще може да се оправятъ напѣтѣ финанси. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Тия думи се произнесоха слѣдъ като се даде да се разбере, че не е възможенъ Стоиловъ!) Не е истина. Напротивъ. Тогава имаше причини, за да каже покойниятъ Стоиловъ обратното. Вѣрата въ г. Каравелова датира отдавна, когато той остави добри финанси и изнесе на гърба си една война безъ всѣкакъвъ заемъ, та азъ не бихъ желалъ да пропадне днесъ това хубаво негово реноме. Въ 1886 г. — г. Д. Петковъ трѣбва да помни, азъ апелирамъ на неговитѣ спомени — покойниятъ Стамболовъ втика въ такъвъ единъ капанъ г. Каравелова съ пусти заемъ за откупуването на Русе-Варненската

жельзница. И тогава г. Каравеловъ се мръщѣше противъ тази покупка, както и сега въ дуната си се мръщи противъ днешния заемъ. Та азъ мисля, че е дългъ на неговата партия да го спаси отъ тази бѣда; защото, съ падането на г. Каравелова, нѣма да падне само той, но, може би, ще бъде компрометиранъ демократическиятъ режимъ въ България — а това е много по-сжпо, отколкото падането на едно министерство.

Ето защо, заедно съ г. Калчева, и азъ моля г. Каравелова да не свързва сждбата на Министерството съ сждбата на договоритѣ. Ако Народното Събрание приеме договоритѣ, нека имъ сж халалъ; но, ако не ги приеме, нека си не даватъ министритѣ оставката, ами нека се завзематъ да управляватъ съ ония мѣрки, които имъ се прѣпорѣчватъ отъ насъ и които тѣ могатъ да ги взематъ, ако пожелаатъ, за да се изкара страната отъ това тежко финансово положение, въ което тя се намира. Ако ли нѣкои отъ другаритѣ на г. Каравелова желаятъ да се прославятъ съ тия договори, то той може да остави тая слава тѣмъ. Самъ той, обаче, нѣма защо да се прослава съ договоритѣ. Слава Богу, неговото реноме стои доста високо, за да има нужда да се повдига то съ такива договори. Това реноме е една необходимостъ за нашия конституционализъмъ и за нашия демократически строй, и затуй то не трѣбва да се компрометира; а азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че това реноме ще се компрометира, ако се вотираатъ договоритѣ. Каквото друго и да става, ако се отхвърлятъ договоритѣ — ще си дадатъ ли министритѣ оставката, ще ни пѣдятъ ли, или ще дойде друго правителство да ни пѣди — сѣ по-малко нещастие ще бъде. Защото едно ново правителство, което би излѣзло съ една платформа за монополи въ чужда експлоатация да иска довѣрието на населението, ще трѣбва или насилия да употреби, или пакъ ще бъде осждено на поражение. Ако ли се вотираатъ договоритѣ, реакцията скоро ще настѣпи, и г. Каравеловъ ще падне подъ тежестта на онова възмущение въ народа, което неговитѣ партийни другари и неговитѣ собствени рѣчи ще създадатъ въ страната.

Ето защо азъ мисля, че ако се отхвърли този заемъ, ще се спаси не само г. Каравеловъ, което не е особено важно, но и демократическиятъ режимъ въ България, т. е. самата България. Каквото ще и да ме убѣрява г. Каравеловъ, той не може да ме убѣди, че се касае България да фалира. Касае се днесъ да фалира не България, а г. Каравеловъ и всички ония хубави надежди, които българската демократия възлагаше на него отъ 15 години насамъ и за които той е лежалъ 3—4 години въ Черната Джамия. И ето защо азъ, макаръ и да не принадлежа на неговата партия, но като бившъ неговъ ученикъ, за който е много сжпо реномето на г. Каравелова — защото безспорно е, че той е и остава единъ отъ безусловно честнитѣ наши държавни хора, нѣщо, което не може да се каже за мнозина отъ тѣхъ, — ето защо, казвамъ, азъ ще

вотирамъ за отхвърлянето на тия договори, като считамъ, че съ това ще спася страната и г. Каравелова, а заедно съ него и интереситъ на оная демократия, за която и азъ съмъ лежалъ затворенъ като него. (Ржкоплъскане отъ крайната дѣвица.)

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ искамъ да кажа нѣколко думи, г-да. Всички говорятъ съ патосъ и съ аргументи *ad hominem*, но никой не приближава къмъ въпроса; всички ония, които сж способствували да вържатъ страната по крака и ржцѣ, за да направи нѣкой по-правилни финансови стѣпки, най-много говорятъ противъ договоритѣ и отбѣгватъ да кажатъ истината. Даже г. Калчовъ, на когото рѣчта иначе бѣше добра, и той каза: може да намѣримъ навсѣкждѣ 50 милиона лева. Азъ му казвамъ, че не можемъ да намѣримъ ни 5 сантима! Успѣло е едно българско правителство да свърже България тѣй, че 5 години не може да сключва заеми съ други банки. Това вие знаете, но азъ ще ви прибавя още, че има едно писмо, съ което се извѣстива Българското Правителство, че му е разрѣшено да сключи заеми само съ тази банка. Никакъвъ заемъ нѣмаме право да сключваме другадѣ. Друго. Като разглеждаме въпроситѣ за милиони, казваме: тамъ може да се плати, тамъ може да се не плати. За 7-тѣ милиона, впрочемъ, има постановление на Министерския Сѣвътъ, на Българския Министерски Сѣвътъ, което гласи така: (Чете.) „Министерскиятъ Сѣвътъ упълномощава управляющия Министерството на Финанситѣ г. Хр. М. Бончевъ да подпише въ името и за смѣтка на Българското Правителство контракта, сключенъ между Министра на Финанситѣ и банковия синдикатъ, за продължение срока за изплащане на аванса отъ 7.000.000 л., отпуснатъ съгласно чл. 2 на контракта, утвърденъ съ указъ отъ 18 юний 1899 г. № 80“. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Никого не задължава!) Моля, моля! Истинскиятъ контрактъ его какво говори. Могатъ ли да продаватъ или не, нека рѣшатъ юриститѣ, но азъ ще го прочета: (Чете.) „Въ случай че сумата 7.000.000 не се изплати на опрѣдѣления срокъ, то за дължимитѣ тогава суми, за капиталъ, лихви и добавочни, ще се взима, до пълното имъ изплащане, лихви по 7% годишно и контрагентитѣ отъ втората страна ще могатъ, осемъ дена слѣдъ като прѣдизвѣстятъ за това Министра на Финанситѣ, съ прѣпоръчителното писмо, останало безъ послѣдствие, да пристѣпятъ, чрѣзъ всички агенти и въ всички тържища, да продадатъ даденитѣ за гаранция титри и, съ произведението отъ тая продажба, да изплатятъ, въ надлежни размѣръ, авансирания капиталъ, лихви, разноски и добавочни.“ Могатъ ли да продадатъ или не?

Г. Кирковъ: И да продадатъ — какво отъ туй?

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Разбира се, които иматъ като имотъ само една тояга

и които не плащатъ никакви данъци, могатъ така да говорятъ.

Г. Кирковъ: А вие трѣбваше по-рано да мислите, а не сега! 15 години стояхте въ опозиция, и трѣбваше да мислите, а не да казвате: ние не искаме заемъ, ние не искаме монополи!

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ зная какво съмъ говорилъ. Но питамъ само, ще ли ги продадатъ или не?

Н. Цановъ: Вамъ Ви казаха, че не могатъ! Вие опровергавате това само съ едно постановление на Министерския Сѣвътъ!

А. Каназирски: Тѣ сж титри непродаваеми, защото не сж котирувани!

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ ви казвамъ, че котирувани или не котирувани, тѣ иматъ право да ги продадатъ.

К. Калчовъ: Не могатъ да ги продадатъ, защото не сж котирувани, а котирувани значи: Правителството да обяви въ бурситѣ, че признава да ги плаща на срока. Щомъ нѣма това, не могатъ да ги продадатъ.

С. Вобчевъ: Тѣй.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Върватъ ли, г-нѣ Калчовъ, че тия хора сж взели за залогъ титри, които не прѣдставляватъ никаква цѣнноста?

Въ свръзка съ тоя въпросъ има да се обърне къмъ г. Р. Петрова: старитѣ договори, по които е билъ отпуснатъ авансъ отъ 7 милиона, сж санкционирани отъ Народното Сѣбрание, а онова, което е направило Министерството на г. Р. Петрова, не е санкционирано отъ Народното Сѣбрание и е, слѣдователно, прѣстѣпление.

М. Такевъ: Вѣрно!

Р. Петровъ: Не е вѣрно, г-нѣ Министъръ-Прѣдсѣдателю; прочетѣте постановлението на Министерския Сѣвътъ!

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Г-нѣ Р. Петровъ е подписалъ.

Р. Петровъ: Моята работа се заключава въ постановлението на Министерския Сѣвътъ. Четѣте го, недѣйте само говори!

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ го прочетохъ; то се отнася главно до Васъ, защото Вие сте били Министъръ-Прѣдсѣдателъ.

Ст. Ивановъ: Не можете да защитите контракта си по другъ начинъ, търсите изъ архивитѣ.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ ви казвамъ, че вие сте ни вързали ржцѣтъ и ние

като правителство трѣбва сериозно да мислимъ какво ще стане съ тия 14.000.000 л.

Р. Петровъ: Постановлението е, да се продължи срокътъ, който е сключенъ!

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Не зная какво сте мислили, когато сте рѣшавали въ Министерския Сѣвътъ; азъ знаехъ какво е писано въ контракта. Тукъ нѣкои посочваха, когато ставаше дума за настоящитѣ договори, френската сила; азъ я знаехъ, тя е голѣма. Но знаете ли, че за контракта за 7-тъ милиона може да се застъпятъ 3 велики сили, тъй като въ синдиката влизатъ главно три банки, една френска, друга германска и трета австрийска?

Н. Цановъ: Сжщото нѣщо, което обяснява г. Калчовъ, го е говорилъ отъ трибуната г. Д-ръ Даневъ — че не е възможно да се продаватъ неоптирани облигации.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Азъ на това ще ви отговоря. Г-нъ Даневъ е говорилъ разумни работи, защото тогава не е имало тия нови контракти отъ министерството на г. Р. Петрова. (Гласове отъ лѣвицата: Сѣ едно.)

Н. Цановъ: И тогава не сж били котираны и сега не сж котираны.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Г-нъ Даневъ е говорилъ при други условия, а сега ние сме при ново положение.

А. Краевъ: Понеже никакъвъ законъ, никакво рѣшение на Камарата не е дало право на Министерския Сѣвътъ да сключи подобенъ договоръ, отъ юридическа точка зрѣние азъ го считамъ недѣйствителенъ.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Дали другитѣ контрагенти го считатъ недѣйствителенъ, азъ това не зная.

А. Краевъ: Защо тогава не се задоволите съ подписитѣ на г. г. министритѣ върху контракта, а искате вота на Камарата? Министерътъ е пълномощникъ на Държавата.

К. Калчовъ: Това, което е говорилъ г. Даневъ, бѣше по единъ аналогиченъ случай и по-важенъ. Срѣщу 17.000.000 л. бѣха заложени 36.000.000 облигации и за тѣхъ е говорилъ.

С. Вобчевъ: Положението не се промѣнява съ този новъ договоръ.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Порано имаше ли такова специално позволение на банкитѣ да продаватъ, както сега го има?

К. Калчовъ: По силата на договора — аналогиченъ е случаятъ.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Азъ ви казвамъ, съ тоя договоръ на г. Рачо Петрова, дѣто и да идатъ банкитѣ, ще спечелятъ.

Т. Влайковъ: Нѣма кой да ги купи даже. (Глъчка.)

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: (Продължава). Второ, кой накара едно българско правителство да издава bons de trésor за 5 години? (М. Такевъ: Влизатъ въ бюджета!) Подиръ това, всички и г. Ризовъ най-много упрекаваха, че Каравеловъ билъ говорилъ противъ заемитѣ, а сега внася въ Сѣбранието заемъ. На това азъ ще отговоря, че азъ нѣма да правя заеми, за да покривамъ дефицититѣ на своитѣ бюджети. Това не искамъ и никога не съмъ билъ за подобни заеми. Но ония хора, които сж причината, за да се внасятъ тия заеми, понеже сж оставили всѣка година подобни дефицити, които сж довели България до разорение, тѣ сега говорятъ най-много противъ настоящия заемъ! (Д. Ризовъ: Вие не знаете ли тия дефицити?) И Вие го говорите! Искренно съжалявамъ! Това е тартюфство; само единъ Тартюфъ може да говори така. Г-нъ Калчовъ каза доста разумно — че на настоящето Правителство не трѣбватъ пари за собственитѣ му бюджети. Намъ наистина не трѣбватъ пари; България е заложена вече отъ други и тѣ нека отговарятъ за това залагане. Мене не ме е страхъ, нѣма да се червя да изтѣза прѣдъ народа; защото ще му кажа: ето какво ни сж оставили въ наслѣдство нашитѣ прѣдшественици! (Д. Ризовъ: Но Вие се хвалѣте, че ще поправите това безъ заемъ и безъ монополъ. — Гласове отъ лѣвицата: Не е вѣрно!) Не е вѣрно; азъ това никога не съмъ говорилъ. Азъ мога да ви покажа рѣчитѣ си отъ пролѣтоска, когато казвахъ, че летящитѣ дългове на Държавата не може да се изплащатъ безъ заемъ. Азъ отговарямъ за своитѣ бюджети, че нѣма да приклучвамъ съ заеми, но дефицититѣ на миналитѣ бюджети безъ заемъ не може да се покриватъ. Това е казано отъ мене още отъ самото начало. (Д. Ризовъ: Казвали сте го въ това Сѣбрание, но не въ опозиция!) И въ опозиция, и винаги съмъ го говорилъ. Колкото за монополитѣ, като данѣчна система, то е единъ въпросъ отъ най-малкитѣ, за който може да се говори за толкова, колкото и противъ, особено пъкъ за монополъ, като они на тютюня. Монополи на тютюня има разни видове. Въ Англия, напр., е запрѣтено да се сади даже единъ стрѣкъ тютюнъ. Всичкиятъ тютюнъ се внася отъ вѣнъ и налогътъ се прибира отъ митницитѣ. Ако искате и ние да направимъ така. Тютюнътъ е прѣдметъ безполезенъ, па ако щете и врѣденъ за здравето. (Гласове отъ центра: А а а!) Навсѣкѣдъ въ Европа сж се стремили да създадатъ за облагането на тютюня такава система, щото фискътъ да получи колкото се може повече. За Франция мога да кажа, че тя има най-добъръ нареденъ монополъ, защото тя добива

най-добър приходъ отъ тютюня. (Д. Ризовъ: Ама сама го експлоатира.) То е другъ въпросъ. Не се знае, при кой монополъ фискътъ ще получи повече, при държавния съ една неопитна администрация, или при монополъ експлоатиранъ отъ частно дружество. Не излизамъ и нѣма да излизамъ да ви защитавамъ, че този или онзи членъ отъ договора е добъръ или лошъ. Вамъ ви казватъ, вие сте ни вързали и сте ни вързвали вие всички, които тукъ най-много крѣщите и казвате: поправѣте тази работа. Намъ оставаше само съ мечъ да разрѣжемъ възела. Каквото ще правите, вие си го правѣте, нѣма защо да се грижите за нашата репутация. Само оня, който краде, може да се черви. Азъ не съмъ кралъ и не желая да крада, но онова, което считамъ полезно за страната, ще се мъча да го прокарамъ. А пъкъ брѣтвении, декламации по цѣли часове, и рѣчи резултатъ отъ сърдце, а не отъ глава, това не разбирамъ: и кокошкитѣ иматъ сърца, ама умъ нѣматъ. (Н. Цановъ: Ще видимъ Вашия умъ; видѣхме го вече. — Д. Ризовъ: Защо оскърбавате?) Азъ бихъ желалъ да чуя аргументи. (Д. Ризовъ: Не слушате, а бѣгате въ стаята си!) Всички говорятъ като Тартюфъ; казватъ ни: „и ние не искаме страната да фалира“. Какъ можете да искате да не фалира, когато г. Калчовъ прѣдлага да не правимъ тоя заемъ, а другагѣ да намѣримъ пари? Обаче, вие знаете, че старитѣ договори не позволяватъ да правимъ заеми другагѣ. Дѣто и да се обърнете, навсѣкѣдѣ ще ви откажатъ, а пъкъ ония, които иматъ да взематъ, си търсятъ паритѣ.

Подиръ това, трѣбва да се каже за увеличението на приходитѣ и съкращението на разходитѣ. (Д. Ризовъ: Добръ!) Никого не съмъ билъ противъ това. Но съ ония мѣрки, съ които сте почнали да мѣрите, какъ ще съкращавате? Оставямъ вамъ да го направите. Оня българинъ, който сѣди да ми разправя, какво ще правимъ съ Македония въ бѣдѣ съ 15 хилядна армия, по негови умъ нѣма да трѣгна. И по такъвъ начинъ не може да стане нищо. Азъ не желая всички наши врагове да се хиятъ до уши, че имаме толкова диво българско Народно Сѣбрание, което иска да унищожи българската армия, а бълнува за завѣтни български идеали.

Т. Влайковъ: Това не е дивотия!

Г. Кирковъ: По-диво е да отиваме да продаваме България, безъ да можемъ да я защитимъ, и послѣ да отиваме да я защитаваме съ голѣма армия. Вие това правите сега.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: България не продаваме!

Г. Кирковъ: Продавате я чиста работа!

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Моля, моля! Ние не продаваме България. Нѣмате право да говорите това. Подобни вамъ могатъ да я продадатъ нѣкога, но не азъ.

Н. Цановъ: Вие само оскърбавате, г-нъ Каравеловъ! Ние искаме мотиви отъ Васъ, а не оскърбления! Това не е хубаво!

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Въмѣсто аргументи, давате само фрази!

Д. Ризовъ: Вие бѣгате постоянно.

Г. Кирковъ: За Васъ въпросътъ е рѣшенъ: какви аргументи искате отъ насъ?

С. Соколовъ — къмъ крайната лѣвица: Вие продавате България и само викаете, а не ние! (Глъчка.)

А. Краевъ: Г-нъ Соколовъ, не забравяйте съглашението отъ 1897 г. между Австрия и Русия!

Прѣдсѣдательтъ: Права Ви втора бѣлѣжка, г-нъ Соколовъ, съ записване въ дневника!

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Азъ желая, г-нъ Кирковъ, да си вземете думитѣ назадъ!

Г. Кирковъ: Вие наричате хората тартюфи! Тукъ нѣма тартюфи, а има Народно Сѣбрание!

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Вие казвате, че продаваме България!

Г. Кирковъ: Рано или късно ще говоримъ за туй! Азъ бихъ желалъ да бѣдете живъ да видите!

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Кой, кой?

Г. Кирковъ: Не е работата да се говори само тѣй, защото ние имаме историята на другитѣ държави.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Историята оставѣте!

Думата е за ония намаления, които се прѣдлагатъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители и които нѣкой разуменъ човѣкъ надали може да приеме. Намаление на 15.000 армията! Азъ съжалявамъ, че и единъ генералъ прѣдлага това.

Р. Петровъ: Какво съмъ прѣдлагалъ?

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: 15.000 да бѣде армията!

Р. Петровъ: Вие чухте ли да поддържамъ това нѣщо?

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Може би да не сте казали.

Р. Петровъ: Кога чухте? Толкова е вѣрна тази дума, колкото постановлението на Министерския Сѣвътъ!

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Толкозъ по-добръ, ако не сте прѣдлагали. Радвамъ се.

Ц. Таслаковъ: Вие, г-нъ Петровъ, прѣдъ мене го казахте, че сте съгласни съ 15 милиона бюджета да управлявате Военното Министерство.

Р. Петровъ: Азъ нѣмамъ нужда лично на Васъ да го казвамъ. Азъ отъ трибуната казахъ това, каквото трѣбваше да се каже.

Ц. Таслаковъ: Казахте го и прѣдъ други свидѣтели!

И. Московъ: Вашето свидѣтелство не се приема! (Смѣхъ.)

Прѣдсѣдателъ: Моля, пазѣте тишина, г-да! Г-нъ Каравеловъ има думата.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: (Продължава.) Желалъ бихъ ония, които прѣдлагатъ да намалимъ бюджета съ 15—20 милиона лева, да покажатъ това на дѣло. Ние го намалихме, колкото можахме. Работихме цѣли мѣсеци въ извънредната сесия и знаемъ какъ мѣчно се намалява, даже когато може нѣщо да се намали безъ ущърбъ на държавната машина. Който прави реформи, трѣбва добръ да помни една истина, че трѣбва да ги направи съ най-малко страдания за ония, до които тѣ се докосватъ. Не можемъ да вземемъ хиляди хора и изведнажъ да ги хвърлимъ на улицата! Сѣднѣтъ, напр., и безъ това получаватъ малко жалване и постоянно се изказва мнѣние, че трѣбва да имъ се увеличи жалването — и тѣмъ, вѣрвамъ, че и вие нѣма да искате да го намалите. И всички искатъ откриване на окръжни и мирови сѣдилища. Но една стотинка не може тукъ да намалите! Отъ Министерството на Просвѣщеніето азъ зная колко може да се намали. Отсега вече проповѣдватъ: Каравеловъ се стѣга да намали половината отъ учителитѣ, които сж въ гимназиитѣ, което, ако можемъ, ще направимъ. (И. Бобековъ: Искане закриването на гимназиитѣ!) Нѣма да плача, ако се закрие нѣкоя отъ гимназиитѣ, или поне ако се намали числото на паралелкитѣ. Но това може да стане въ продължение на 5—6 години, та да не хвърляме много учители на улицата. По администрацията направихме всички всевъзможни намаления, даже и до стражаритѣ. Сега често имаме телеграми, че стражаритѣ сж малко. (Гласове: Вѣрно!) Добръ! Ще ли намалите жалването на стражаритѣ? Нѣма да го намалите, защото и безъ това е малко. Що се отnosi до онова на околийскитѣ началници, и тамъ не може да стане почти никакво намаление.

И тѣй е работата съ всѣко отъ министерствата. (Д. Ризовъ: Военното!) Военното Министерство? Азъ имахъ вече честта да ви прѣдстави какво тамъ се намали прѣвъ пролѣта. Какво ще даде напр. намалението на жалването на щабъ-офицеритѣ? Вие знаете, че при най-реални намаления сумата не ще е голѣма, защото щабъ-офицеритѣ сж малко. На оберъ-офицеритѣ не вѣрвамъ да иска нѣкой да намалява, защото заплатитѣ имъ сж малки.

(Д. Ризовъ: А оная „черупка“ въ Варна?) Моля Ви се! И заради тая черупка ще говоря. (Смѣхъ.) Ще ли да намалите жалването на капитанитѣ, поручикитѣ и подпоручикитѣ? Нѣма да го намалите. Намаление може да стане само отъ намалението на войската, но и това намаление има граници. Азъ специално не мога да се съглася като министъръ тѣй силно да се намали числото на войската. Каквито намаления могатъ тамъ да станатъ, ще се помжчимъ да ги направимъ, макаръ че тѣ нѣма да бъдатъ такива, каквито вие искате, нито такива, за каквито прѣувеличено твърди г. Калчовъ да сж направени въ Ромжния. Ще гледаме да скратимъ за 2—3 милиона, което ще има голѣмо значение за въ бѣдѣ. Но при налитѣ сегашни финансови затруднения, безъ заемъ нѣма да се спасимъ отъ лелицитѣ дългове. (К. Калчовъ: 26½ милиона намалиха ромжнитѣ при единъ бюджетъ отъ 208 милиона! Не съмъ прѣувеличилъ!) Г-нъ Калчовъ! То е още на хартия, чакайте да я приложатъ на дѣло. (К. Калчовъ: На заплати отъ 800 л. нагорѣ 20% намалиха!) Вие казвате, че заплатитѣ отъ 800 л. мѣсечно сж намалиха съ 20%. У насъ ако това намаление станѣше, нѣмаше да се получи съкращение повече отъ нѣколко хиляди лева. Значи, никакво сериозно намаление въ българския бюджетъ не се получава, както съ леко сърце се говори тукъ отъ нѣкои. Най-голѣмото количество приходи, които можемъ сега да увеличимъ, азъ разчитамъ на 2½—3 милиона лева. (Д. Ризовъ: Добръ!) Може да внесе и други за 2—3 милиона, но страхъ ме е, че ще ви избиятъ съ камъни по селата, ако го приемемъ, както стана въ Ромжния по сѣщия поводъ. Защото, ако туримъ данѣкъ на ракията — на гроздовица и сливовица, — ще имаме извѣстенъ приходъ, който ще направи по-стабиленъ бюджета, но мѣчно ще се приложи. И зная каква връва това ще възбуди. Но и всичко това да стане, пакъ dettes flottantes си оставатъ открити. А тѣ не сж малки суми: най-напрѣдъ 7-тѣ милиона авансъ, послѣ задълженията спрѣмо г. Хаджиенова, спрѣмо нашата собствена Банка, спрѣмо земледѣлческитѣ каси и разни европейски фабрики. Помислѣте, ако оставимъ Банката да се съсипе, какви послѣдствия ще има това почти за всички наши търговци! Да, трѣбватъ ни пари и пари. Азъ бихъ изслушалъ съ удоволствие всѣкакви резони, но да се има въ прѣдвидъ истинското положение на работитѣ, да се види, кои сж виновницитѣ за това положение и да се направи онова, което да помогне да излѣземъ отъ това положение, но, за Бога, не декламирайте. Отъ досега говориитѣ, чухъ г. г. Гешовъ и Калчовъ да прѣдставятъ нѣщо като резони, но и тѣ надали ще кажатъ така лесно, че може да се не плащатъ 7-тѣ милиона лева, когато толкова прѣвзвнсятъ значението на Великитѣ Сили. Може да се говори и противъ монопола, но не разбирамъ патоса, изстжплението на декламаторитѣ, че България щѣла да пропадне, че Правителството, ако прокарало договоритѣ, щѣло да я продаде. (Д. Ризовъ: Такъвъ

е темпераментътъ ни!) Казвамъ ви: има ли България уравновѣсени бюджети, никой не може а продаде; безъ тѣхъ ти ще бжде продадена — хроническитѣ дефицити ще погубятъ България. Ще отговоря и на г. Теодорова, който много злоупотреби вчера съ нашето търпѣние. И неговиятъ патосъ край нѣмаше — се сълзи лѣеше за „младия народъ“, „младата нация“. Пъкъ азъ казвамъ, че младъ народъ, млада нация нѣма. (П. Паланчевъ: Охо-о!) Отъ Адама сме всички! Той казва: по-напрѣдъ било по-хубаво, а сега по-лошо. Пъкъ азъ казвамъ, че ще бжде още по-лошо. Когато една нация, макаръ млада, постоянно прави дългове, когато постоянно капитализира лихвитѣ, непрѣмънно ще се намали и кредитътъ ѝ и заемитѣ си ще прави съ по-лоши и по-лоши условия. Не е голѣмо чудо, че прѣди 5 години е било по-добрѣ. Азъ съмъ готовъ да призная, че и положението, което наслѣдихте отъ Стамболова, бѣше по-хубаво, защото имяхте пари, а вие намъ, освѣнъ дългове, не оставихте нищо. Та най-малко вамъ се пада да прибѣгнете къмъ фразеология, декламация и иеремиади, че България пропада, че „младиятъ народъ“, „младата нация“ гинѣла. Ние ще се заробимъ — ако това бжде — не защото сме млада или стара нация а защото глупаво, прахоснически сѣ ни управлявали съ години наредъ. Вие не плачете, а кажете какъ да се излѣзе отъ този батакъ, какъ да изплатимъ дълговетѣ, които ни сте оставили. За моя бюджетъ азъ отговарямъ, че ще го сключа почти безъ дефицитъ или съ твърдѣ незначителенъ, макаръ че поехъ властѣта не въ начало на годината. Но за онова, което получихъ въ наслѣдство, желалъ бихъ да мога да приспособя правилото на Дѣда Цанковъ, когато едно врѣме той бѣ се изразилъ, че „ще хариже на Отечеството дълговетѣ си“. Оставете ме да управлявамъ по наредения отъ мене бюджетъ, а вамъ да харижа изплащането на направенитѣ отъ васъ дългове.

Р. Петровъ: Искамъ думата за обяснение.

Прѣдсѣдателъ: Добрѣ, имате думата за обяснение.

Р. Петровъ: Г-нъ Каравеловъ и вчера, и онзи день, и г. Сарафовъ и онзи день, и днесъ пакъ настоява, че въ моето министерствуване е направено постановление, съ което се измѣнява законътъ за залагане 14 милиона лева облигации срѣщу 7 милиона лева, които били взети въ авансъ. Това измѣнение се заключавало въ правото, което се давало на банцитѣ да продадатъ тия облигации, когато не се платятъ паритѣ. Азъ и снощи ви казахъ и тукъ мнозина отъ ония, които говориха по сегашния заемъ, ви обясниха, че даже ако бѣше направено таква постановление въ контракта, то не важи. Но понеже мене ме обвиняватъ, че азъ съмъ направилъ подобна отстъпка въ контракта, сключенъ по-рано, азъ настоявамъ да се прочете постановлението на Министерския Съвѣтъ, въ който азъ съмъ прѣдсѣдательствувалъ, за да се види въ него, има ли уго-

ворена каква и да е клауза, която да измѣнява сключивувания вече контрактъ. Затова азъ ще го прочета и моля г. г. народнитѣ прѣдставители да го изслушатъ. Ето постановлението на Министерския Съвѣтъ: По устния докладъ на Министра-Прѣдсѣдателя и Министъръ на Вътрѣшнитѣ Работи, министритѣ постановиха: „Министерскиятъ Съвѣтъ упълномощава управляющия Министерството на Финанситѣ г. Хр. М. Бончевъ да подпише въ името и за смѣтка на Българското Правителство контракта, сключенъ между Министерството на Финанситѣ и банковия синдикатъ, за продължение срока за изплащане на аванса отъ 7.000.000 л., отпуснатъ съгласно чл. 2 на контракта утвърденъ съ указъ отъ 18 юний 1899 г. № 80“. Тукъ, въ това постановление, азъ бихъ желалъ да зная, чухте ли да става дума за измѣнение сключивувания контрактъ, (П. Паланчевъ: Нѣма нищо!) или е просто продължение на срока на контракта, който е билъ сключенъ по-рано за 7-тѣ милиона лева? Че Министърътъ на Финанситѣ подиръ туй е билъ турналъ нѣкаква друга клауза, това не се касае до мене, прѣди всичко. Азъ правихъ постановление, подписано е: отъ мене, отъ г. Ивана Пѣевъ, Министъръ на Просвѣщенiето, отъ г. генералъ Паприкова и отъ г. Бончева. Не разбирамъ отдѣ-накъдѣ подиръ туй да ме обвиняватъ, че азъ непрѣмънно съмъ направилъ това. Вамъ-ви казаха, че даже и да имаше таква постановление, то нѣма смисълъ и значение, и не виждамъ защо се силаватъ, че за този заемъ непрѣмънно съмъ билъ причината азъ и че безъ това България щѣла да цѣвти и нѣмаше да се продава, споредъ мнѣнието на г. Министъръ-Прѣдсѣдателя.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ апелирамъ къмъ съвѣстѣта на всички г. г. народни прѣдставители: вѣрватъ ли тѣ, че оная политическа муха, която се нарича Бончевъ, безъ съгласието на министритѣ може да измѣнява самоволно контрактъ, утвърденъ отъ Народното Събрание? (С. Бончевъ: Защо оскърбявате? — Д-ръ К. Серафимовъ: Има постановление. — Гласове: А а а!) Азъ апелирамъ къмъ васъ, да кажете, тъй ли е? (Д-ръ К. Серафимовъ: Ами защо да вѣрватъ, когато има постановление отъ Министерския Съвѣтъ? — Р. Петровъ: Ако щете, азъ ще обясня защо съмъ го направилъ.) Когато се прави постановление въ Министерския Съвѣтъ, прави се въ съкратенъ видъ: не се изказва всичко онова, което се е рѣшило, а непрѣмънно Рачо Петровъ го е знаелъ и Министъръ-Президентътъ отговаря още повече, чейто е взелъ за министъръ единъ главенъ секретаръ. (Р. Петровъ: Г-нъ Каравеловъ, не сте Вие седия за тия работи!)

Б. Калчовъ: Г-да, за да не остане почитаемото Народно Събрание въ заблуждение за какво е било говорено, когато азъ казахъ, че по принципъ не могатъ некотираны облигации да се продаватъ по този

случай, по заема отъ 1899 г., азъ, г. Д-ръ Даневъ и други говориха, а ето какво е казано и въ мотивитъ на законопроекта за издаването на единъ 5% заемъ — желѣзнопътниятъ ипотекаренъ заемъ отъ 260 милиона лева златни номинални — отъ Министра на Финанситѣ, когато се внасяше заемътъ. (Чете.) „Съкровището дължи на банкитѣ 17.750.000 л., срѣщу които е дало залогъ 6% облигации за 36 милиона. Тоя дългъ подлежи на повръщане въ 8-дневенъ срокъ отъ деня, въ който банкитѣ прѣдизвѣстятъ Финансовото Министерство. Въ случай че не имъ се внесе сумата, банкитѣ ще продадатъ облигациитѣ по курсъ, какъвто намѣрятъ.“ Това се касае за аванса отъ 17.750.000 л. съ договоръ между Правителството и банкитѣ, и за който заемъ тоже бѣха заложени облигации, а залогъ знаете какво е; за мене нѣма никакво значение по този контрактъ, който се цитира тукъ, какво е писалъ г. Вончевъ, защото, щомъ има залогъ, юридическото послѣдствие е да се продаде. Но въпросътъ е: могло ли е да се продадатъ? Този въпросъ е билъ повдигнатъ и разрѣшенъ въ отрицателна смисълъ. По този въпросъ говорихъ азъ, по този въпросъ говори г. Д-ръ Даневъ, по него говори и г. Сарафовъ. Протоколитѣ сж на ваше разположение. Така щото, нѣма защо да се упрекава кой и да е по този контрактъ отъ 7 милиона, нито да се казва, че тогава били други условията, а сега други, и че по тоя случай могли да се продадатъ облигациитѣ, а по първия не могли. (Гласове къмъ прѣдсѣдателя: Отдохнѣ!)

Прѣдсѣдателятъ: Давамъ 10 минути отидхъ.

(Слѣдъ отидхъ.)

Прѣдсѣдателятъ: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Има думата Софийскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Д-ръ Молловъ. (Гласове: Нѣма го.) Има думата Сливенския народенъ прѣдставителъ г. Кирковъ.

Г. Кирковъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Съгласно чл. 39 отъ договоритѣ, банкитѣ иматъ право да се откажатъ отъ сключването на този договоръ, ако до 27 тогѣ той не бѣде утвърденъ както отъ Събранието, така и отъ Княза. Азъ бихъ желалъ да зная, тѣзи банки задържатъ ли си туй право или се отказватъ отъ него. (Министръ р-ъ Д-ръ А. Радевъ: Вие си говорѣте свободно!) Значи, имаме доста врѣме да се помолимъ, да си направимъ завѣщанието, прѣди да изпиемъ горчивата чаша.

Г-да народни прѣдставители! Трѣбва съ скръбъ да констатирамъ, че отъ нѣколко дена насамъ нашата парламентарна идилгия е разрушена. Едно събитие стана между насъ, което се отрази твърдѣ силно върху г. г. народнитѣ прѣдставители: и г. г. министритѣ, и г. г. депутатитѣ се чувствуватъ нѣкакси не добри, виждамъ печални физиономии, скръбни, казвамъ, физиономии, излияния на скръбни сърца. Какво най-сетнѣ е станало, какво се е случило?

Какво нещастие е сполѣтило насъ, сѣдищитѣ въ Българския парламентъ? Нека, г-да народни прѣдставители, бѣдемъ откровени да съобщимъ бюлетина на Българския народъ. Прогресивно-либералната и Демократическа коалиция пометна. (Голѣмъ смѣхъ. Ржкоплѣскане.) И ето отъ 3—4 дена насамъ ние се суетимъ както около бѣдната лахуса, тѣй и около злополучното роденѣ отроче. Всички фракции надникнаха въ люлката и всѣка една си изказа мнѣнието: едни намѣриха, че носятъ му е чипъ, други — че устата му сж широка, даже такъвъ единъ опитенъ акушеръ като г. Петковъ (Голѣмъ смѣхъ.) разпери ржцѣ и каза, както гласи руската поговорка: „не въ матъ, не въ отца, а въ прохожого молодца.“ Г-нъ Каравеловъ на свой редъ сжщо така се отказа отъ тази рожба и, най-сетнѣ, г. Такевъ, съ рискъ да остане безъ ржцѣ, каза, че не познава тази физиономия, този чемеръ. (Смѣхъ.) Трѣбва да заявя, г-да прѣдставители, че и азъ съмъ противъ този чемеръ.

Но ако отъ мира на алегорияитѣ минемъ къмъ мира на дѣйствителнитѣ работи, то смѣшното става твърдѣ сериозно и печално. Когато се състави коалицията, намъ се изтъкна, че тази коалиция се състави, за да въдвори законността; за да въдвори гаранции — елементарнитѣ гаранции, необходими въ нашата Държава; за да внесе реформи въ нашия економически животъ; за да внесе реформи въ нашето финансово стопанство, — съ една рѣчь, да поведе една политика, противоположна на онази политика, която ние толкова години осжждахме. Характерната черта на тази политика бѣше, по отношение къмъ финансовото стопанство, харчене, правене на дефицити и покриването имъ съ заеми. Тази бѣше характерната черта на финансовата наша политика. И когато коалицията дойде на властъ, тя каза: „тази политика ще напусна!“ и цѣлиятъ народъ прѣдъ изборитѣ и слѣдъ изборитѣ и сега още отаква встъпването на новъ пътъ, напускането на онзи старъ пътъ на правене дефицити и покриването имъ съ заеми. Това именно бѣ моралната сила на коалицията, тукъ бѣха силни партиитѣ, които влизатъ въ началото, въ медовия мѣсець на своето управление. Тѣ казваха, че слѣдъ толкова годишни борби, че слѣдъ толкова годишни проповѣди, най-сетнѣ ние идваме на властъ, за да прокараме реформи въ смисълъ на подобрѣние на държавното финансово стопанство или, на простъ езикъ казано, уравнивѣсване на бюджета и напускане онази тлетворна политика на заеми.

Да се спирамъ специално върху подробноститѣ на заема, не смѣтамъ. Ще кажа само, че въ страни нормално развивающа се, заеми се правятъ въ два главни случаи. Първо, заеми, които ще се употребятъ за економическото, за културното повдигане на една страна, заеми, тѣй нарѣчени производителни, които, ако не днесъ, слѣдъ години, на слѣдующето поколѣние ще дадатъ извѣстни плодове, ще спомогнатъ за развитието на страната, ще уголѣмятъ националното богатство, ще дадатъ, съ една рѣчь,

възможност на страната да заживее единъ по-високъ културенъ животъ. Вториятъ типъ сж заеми, правени въ изключителни моменти, въ случай на война, или когато извъстни разноски непрѣдвидени се появятъ; когато прѣзъ бюджетната година се появятъ нѣкои сжития, които прѣдизвикватъ разноски, тогава се правятъ заеми, които, обаче, се покриватъ по начинъ такъвъ, както намѣри държавата за добръ. Но въ всички страни, които се развиватъ ненормално, благодарение на цѣль редъ условия, правятъ се и този типъ заеми, каквито имаме у насъ. Наистина, и у насъ има заеми правени за производителни цѣли, заеми напр. за желѣзници, заеми, безъ съмнѣние, производителни. Ние можемъ да бѣдемъ противъ желѣзницитѣ или за желѣзницитѣ — то е другъ въпросъ! Важното е, че срѣдствата, които сж вземени отъвън, вслѣдствие на това, че държавата като млада и неразвита не може да отдѣля отъ своитѣ доходи срѣдства, за да се строятъ желѣзници или портове, или всички онѣзи съоружения, иматъ въ края на краищата за изходъ, — повдигането на самата страна. Такъвъ заемъ ние имаме, казвамъ, но той не е чистъ въ тази смисълъ, въ него има нѣщо примѣсено, че заедно съ построяването на желѣзницитѣ, ние си купихме и пушки — вѣроятно, за да „защитяваме“ желѣзницитѣ. Но и това не може да се мисли, защото желѣзницитѣ си заложихме, тъй щото нѣмаше нужда отъ кого да ги пазимъ. По-нататѣкъ съ влошаването положението на нашата страна, нашитѣ държавници почватъ да прибѣгватъ сѣ по-често и по-често до тази система на правене заеми кратко-срочни, залагае на бонове, съ една рѣчь, недостигътъ, дефицитътъ на бюджета да покриватъ съ заемъ или съ вземане отъвън пари. Естествено е, г-да, че логически, фатално трѣбваше да дойде моментътъ, когато да видимъ, че тази политика е въ основата си погрѣшна, и тя трѣбваше да се разрази, ако не въ една моментална страшна катастрофа, въ всѣки случай въ редъ малки катастрофи, които да ни накарать да се замислимъ върху естеството на тази опасна политика. И изборитѣ, които станаха слѣдъ падането на либералната партия, сж знаменателни именно въ това отношение, че тогава всички партии признаваха, че по този пѣтъ не може да се върви, че трѣбва да се напусне този пѣтъ на правене заеми и да се улови единъ новъ пѣтъ. И седящитѣ на червената маса, и вие отъ лѣво, и вие тукъ, всички прѣдъ изборитѣ на това главно напиряхте: то бѣше назрѣлиятъ въпросъ, болката, която всички виждаха, която всички признаваха, че трѣбва да се тури край на пилѣнето, че трѣбва да си приберемъ пешоветѣ, че трѣбва вече съ собствени срѣдства да задоволяваме нашитѣ нужди — съ една рѣчь, че трѣбватъ реформи. Сега, днешното Правителство, което е морално задължено да се яви съ редъ реформи въ това отношение, което дължи своя изборъ, което дължи своето сществуване на това важно обѣщание, съ тия договори дава да се разбере, че то се е отклонило отъ този нему посоченъ пѣтъ,

че то бърза да стѣпи на стария пѣтъ, на утѣпканата онази стара пѣтека, по която напѣтѣ партии, напѣтѣ управляющи, като вървѣха, докараха страната въ това положение, въ което я виждаме днесъ. Значи, единъ страхъ е обхваналъ управляющитѣ, страхъ прѣдъ реформитѣ! Въ другитѣ страни, когато тѣ се намѣрятъ въ такова положение, управляющитѣ бързатъ да стѣпятъ къмъ изцѣряването на болката, която е за всички очевидна. У насъ въ началото, признавамъ го, тъй сжщо се забѣлѣзваше едно желание, едно стремление да се стѣпи на новъ пѣтъ. Всички онѣи мѣроприятия, които се създадоха, било по отношение къмъ свободата на печата, било по отношение къмъ уредбата на страната, се прѣцѣняваха въ тая смисълъ, че като се гарантира свобода — свободата на мнѣнията, на събранията, на словото — и по този начинъ се дава възможност на цѣлия народъ да се изкаже върху своя халъ, слѣдъ това да се прѣмине къмъ реформи. Какви трѣбваше да бѣдатъ реформитѣ? И тукъ, ако ние прослѣдимъ исторически нашето минало, ще видимъ, че тѣзи реформи не можаха да бѣдатъ въ друга областъ, освѣтъ въ тая, дѣто въ извънредната сесия имаше честь да посоча — въ областта на данѣцитѣ. Даже да не бѣхме имали никакви извънредни кредити, даже да не правимъ дългове, азъ ви заявявамъ — и туй бихъ желалъ да се запомни — нашата страна, при днешната система на данѣци, рано или късно трѣбваше да дойде до едно безизходно положение. Абстрахирамъ грѣшкитѣ на министритѣ, грѣшкитѣ на партиитѣ и вземамъ тъй нашия бюджетъ, приходния главно, и го разглеждамъ и виждамъ, че колкото щете да стискате, колкото щете да го разтягате, не можете повече да го разтегнете; че данѣкоспособността на голѣмата маса отъ Българския народъ е достигнала вече до крайната си точка. Това бѣ забѣлѣзано още прѣзъ врѣмето на г. Гешова и тогава се появи тъй нарѣчениятъ законъ за занятията. По-нататѣкъ, като се вземъ по-дълбоко, това става още по-ясно. Трѣбва да се знае, че въ продължение на 20 години стана едно силно прѣмѣстване на самата собственост, на богатствата. Общото национално богатство днесъ въ България е значително по-голѣмо, отколкото прѣди 20 години. Това е фактъ. Но благосъстоянието на отдѣлнитѣ слоеве е вече различно: нѣма вече онуй привидно поне равенство между данѣкоплатѣщитѣ, между разнитѣ съсловия, защото между единитѣ и другитѣ се разкрива голѣма пропастъ. Нашитѣ данѣци сж стари — отъ срѣднитѣ вѣкове; при всичко това, обаче, ние искаме да ги пригледимъ къмъ модернитѣ нужди на нашата Държава. Съ една рѣчь, нашата Държава въ разходитѣ си лека-полека се модернизира. Ние поддържаме училища, университетъ и редъ учреждения модерни, които ни характеризиратъ като модерна държава, но въ нашитѣ приходи, въ нашитѣ данѣци стоимъ тамъ, дѣто ни е оставило султанското управление. Какво правимъ ние въ това отношение? Ние се занимаваме не съ реформи, както би трѣбвало да правимъ, ако желаемъ подигането

на нашата страна, а съ компреси. Когато единъ човѣкъ го боли жѣбъ, той туря компреси на главата си, намѣсто да си туря кокаинъ на жѣба. Тѣй правимъ и ние. Ще намалимъ за лице малко отъ прѣжитѣ данѣци, а слѣдъ това ще ги увеличимъ. Резултатитѣ въ случая сѣ тия, че една частъ отъ населението ще пропаде, а друга ще се въздига. Казахъ ви, че съ течението на врѣмето много данѣкоплатци изгубиха своята данѣкоспособность, обѣдниха и осиромашеа, а между туй данѣцитѣ останаха сѣ сѣщитѣ. Вземѣте нашиятъ поземеленъ налогъ и ще видите, че той си остава почти единъ и сѣщъ отъ 10 години насамъ: ту увеличаванъ съ 1—2 милиона, ту намаляванъ съ 1—2 милиона; въ основата си, обаче, си остава единъ и сѣщъ. А между туй, масата, върху която е сложенъ тоя налогъ, вече не е еднаква: тѣзи, които прѣди 10 години бѣха обложени съ 10 л. при сравнително по-добро благосъстояние, днесъ, при отпадѣкъ, при осиромашаване, сѣ обложени пакъ съ 10 л. Цѣльта на моята мисль е да изтъкна прѣдъ васъ, че и въпрѣки грѣшкитѣ на правителствата, въпрѣки грѣшкитѣ на партиитѣ, нашата данѣчна система, особено оная на прѣжитѣ данѣци, е такава, която, като несправедлива, като дълбоко несправедлива, спомага само за по-бързото разорение на данѣкоплатцитѣ, безъ да дава, при това, нѣщо сигурно, нѣщо положително на самата Държава. Положението на една модерна държава, на която нуждитѣ и потребноститѣ постоянно растатъ, успоредно съ нейното развитие, е положение отчаяно, ако нейнитѣ приходи стоятъ на едно и сѣщо мѣсто, като окаменелости. Тя не може да гради върху тѣхъ своето развитие, своето културно повдигане. Това, г-да, е невъзможно и една отъ основнитѣ задачи на модернитѣ партии въ една страна трѣбва да бѣде именно тая реформа. И азъ казвамъ че ако и у насъ не се пристѣпиха къмъ тия реформи, вие трѣбва да бѣдете готови, че всѣко правителство ще ви донесе договори за залагане монополи и пр. и, най-сетнѣ, за залагане на България. При всичкия патриотизмъ, при всичкото добро желание, въпрѣки даже съжалението, че отиваме въ пропастъ, ние ще си налагаме туй, както е вече наложено на всичкитѣ ония държави, които само харчеха, които само прѣскаха народнитѣ срѣдства, но които не взеха никакви мѣрки, а се оставиха въ ръцѣтъ на лѣксовни и прѣхоснически управления. И за насъ, справедливо ако говоримъ, трѣбва да признаемъ, че нашето управление е едно управление салтанатлия, свързано съ голѣми разходи и — което е важно — безъ да видимъ добъръ резултатъ. Ние всички сме недоволни, обаче малцина сѣ тия, които се замислятъ, че трѣбва да се реформира страната въ това отношение. Тѣзи реформи сѣ отъ грамадно значение. Сега чета, че въ Дания се разисква въпросътъ за реформа на данѣцитѣ, реформа върху системата на облагане върху дохода и капитала. Мотивитѣ на тая реформа сѣ твърдѣ характеристични. Тя се иска, първо, за да се облекчатъ широкитѣ ра-

ботни маси, които се прѣвиватъ подъ тежестта на днешнитѣ данѣци, и едновременно съ това да се освободятъ, за да могатъ да се повдигнатъ економически, и по тоя начинъ да се даде възможность да се развиятъ економическитѣ сили на страната — да създадатъ условия за единъ по-голѣмъ економически разцвѣтъ. Тамъ буржуазнитѣ партии сѣ принудени да внесатъ такъвъ законопроектъ и да гласуватъ за него, защото самата буржуазия се вижда принудена въ името на своитѣ интереси да даде една жертва, да позволи да се обложи повечко, отколкото досега. У насъ, напротивъ, този въпросъ никога не се е буталъ: сѣ сѣщитѣ данѣци, сѣ сѣщото бюджетно клише отъ 15 години насамъ се вниса и се изниса оттукъ. Никой не е помислювалъ и никой не желае да помисли, че въ този калѣкъ, че въ този застарѣлъ и закостенѣлъ калѣкъ изчезва, умира една голѣма частъ отъ нашето работно население. Въмѣсто това, ние виждаме силно желание да се трупатъ разходи за непроизводителни цѣли. Поменаха отдѣвъ за харчовѣтъ подиръ армията. Нѣкой намиратъ за много потребно да не позволяватъ да се говори за армията — „нашето величие“; тѣ казватъ, че за армията не 20 милиона, а повече ще дадемъ, и въ сѣщото врѣме поднасятъ ни единъ договоръ, чрѣзъ който залагатъ Отечеството си. Говори се тѣй сѣщо и за исторически задачи, задачи, на дѣното на които лежи утолѣмяване на нашата територия: събирането на всички българи подъ едно знаме и, когато се говори туй, въ сѣщото врѣме се поднася единъ договоръ, съ който вече свободната България се залага. Това върви фатално, логически и Правителството съ днешния си договоръ не върши по-друго; неговата постѣпка се обяснява съ логиката на онѣзи прѣстѣпления, които се вършатъ отъ 15 години насамъ. Въ това отношение то е нито по-лошо, нито по-добро отъ другитѣ. То е прѣвѣрнало сѣщата политика, която, макаръ и осѣждана отъ поддържателитѣ му, когато бѣха въ опозиция, сѣ водили досега всички български правителства.

Но, азъ казвамъ, че по-нататѣкъ тѣй не може да се върви. Дълженъ съмъ още веднажъ да подчертая, че и безъ заемъ, и съ заемъ и съ дефицитъ, и безъ дефицитъ, важната реформа, която трѣбва да се извърши и която грамадната частъ отъ Българския народъ има право да очаква, е именно, реформата на данѣчната система. На тази реформа сѣ загинали много правителства — азъ не съмъ пророкъ, но съмъ увѣренъ, че и това Правителство ще загине. И, може би, слѣдъ туй борбата ще стане по-опрѣдѣлена. Може би, това, което ние днесъ видѣхме и чухме, укоритѣ и обвиненията, които се хвърлятъ, ще бѣде единъ горчивъ урокъ за нашитѣ господствующи партии: да си държатъ езика по-дълбоко въ устата и да знаятъ какво общаваатъ; да не даватъ общания, които не могатъ да изпълняватъ; да знаятъ, че трѣбва да общаватъ нѣща, които трѣбва да изпълнятъ.

Сега слѣдъ тѣзи общи бѣлѣжки ще дойда, най-сетнѣ, специално върху договоритѣ. Азъ ви ги характеризирахъ. Договоритѣ, взети въ този видъ, както ни сж прѣдставени, не сж друго, освѣнъ едно доказателство за отклонението на Правителството отъ онии пѣтъ, който си бѣ начърчало въ началото на своето властвуване. Второто нѣщо, което се хвърля въ очи, то е липсата на единъ принципиаленъ финансовъ замисълъ въ тия договори. Азъ изслушахъ обясненията на г. Министра Сарафовъ, както и онии въ комисията, но тѣ не можаха да ме убѣдятъ, че дяволътъ е тѣй черенъ, както ни се рисува. Азъ казвамъ, че въ тѣзи договори финансовата страна не е центърътъ, че има и другъ единъ елементъ, а именно политическия. Азъ потърсихъ между разнитѣ суми, които ще получи нашата Държава, разбира се „мислено“, и виждамъ, че намъ ще бѣде прѣдоставено право само чрѣзъ фантазията си да си прѣдставимъ, че каситѣ ни сж пълни съ наполеони. (Смѣхъ.) Очевидно е, че заемътъ е силно раздутъ; Министерътъ въ изложението си каза, че всичкитѣ ни хвърчащъ дългъ е около 60.000.000, обаче ние правимъ единъ заемъ отъ 125.000.000. Защо? Туй азъ не мога да знамъ, а ще гледамъ да се догада. Догадкитѣ ми сж слѣдующитѣ. Най-напрѣдъ сумата отъ 28.000.000 л., за която се говори много вѣщо отъ хора, които по-разбиратъ отъ мене, и вмѣкването на която е просто непонятно. Тя съставлява единъ консолидиранъ дългъ, уреденъ и плащанъ редовно. Като финансова операция той не се оправдава отъ никаква нужда, нито е изгоденъ. Казватъ, че ще спечелимъ 100.000 л. Работата е, че го продаваме по 90, а го купуваме съ 82½, безъ да смѣтаме, че въ сѣщото врѣме върху него ще тежи и частъ отъ разносикитѣ по упражнението на цѣлия заемъ. Тази е голѣмата печалба! И това е всичкото голѣмо финансово изкуство, което сж употребили г. г. министритѣ, като сж се договаряли съ банкитѣ! Менѣ ми се чини, че той е втикнатъ само за да набѣбне заемътъ, само за да прѣдстане прѣдъ нашитѣ очи по-голѣмъ, за да се оправдае монополътъ. Друго нѣщо. Всичкитѣ суми, които има да постѣпятъ, ще постѣпватъ сѣ идейно въ България. И като разглеждамъ всичката тая работа, дохождамъ до заключението, че г. г. министритѣ, нашитѣ Одисеювци, като сж отишли на брѣга на Итака за пари, явили сж се прѣдъ банкитѣ и тѣ сж имъ направили смѣтката чисто и просто: „това ще ви дадемъ, онова ще ви дадемъ, хайде идѣте въ България и се приготвѣте за монопола!“ (Смѣхъ.) Тѣй изглежда работата. Защо сумитѣ се записватъ въ кредитъ на Българското Правителство въ книгата на Banque de Paris et des Pays-Bas? Защо сѣщо така и остатъкътъ отъ заема се записва пакъ въ кредитъ? Това именно е подозрителното, което прозира изъ калабалжка отъ цифри. Това е почтениятъ милитаризъмъ, който се е скрилъ въ калабалжка отъ цифри. (Смѣхъ.) Това сж сумитѣ, които ние ще дадемъ срѣщу разнитѣ нужди на нашия милитаризъмъ. Понеже

опашката на заема е скрита въ мѣглата—а пѣкъ вие знаете, че милитаризмътъ обича да се крие въ мѣглата—прѣдполагамъ, че и тази опашка ще отиде въ полза на милитаризма. Изобщо, азъ схващамъ картината така: нашитѣ управници искатъ да обновяватъ нашата армия, нейната техническа страна, съ една рѣчь, иматъ нужда отъ пупки, топове и барути, затова къмъ общото голѣмо нещастие, съ което ни плашатъ, потрудили сж се да вмѣкнатъ изъ калабалжка отъ цифри и тѣзи голѣми суми. Дали тѣ сж направили това по свое усмотрѣние, като сж излизали отъ държавни съображения, не мога да знамъ; прѣдполагамъ, обаче, че трѣбва да има извѣстно давление отвънъ, и въ случая азъ бихъ се обърналъ — а вѣрвамъ и г. Такевъ ще се съгласи съ мене — къмъ управницитѣ и бихъ имъ казалъ: „далечъ отъ прѣдателския брѣгъ, далечъ отъ плѣнителнитѣ грѣсни на сѣверната сирѣна, защото морето е бурно, и вие, които сте се зазѣпали въ грѣсѣнта ѝ, ще изгървете лопатитѣ и платната и ще отидете на дъното“, макаръ г. Каравеловъ и да казва, че вижда туй дъно. Ще рѣче, центърътъ на тия договори е отъ политическо естество, защото, иначе, добритѣ наши финансисти, които се изказаха тукъ, нѣмаше да се чудятъ и малтъ какъ да обяснятъ тая финансова операция, да ѝ намѣратъ смисѣла и разкрийтъ значението. Всичката работа е за единъ близостѣящъ купонъ, който трѣбва да се изплати, и за всичко туй ние трѣбва да отидемъ до такава крайностъ, до която прибѣгватъ страни окончателно съсипани, които се готвятъ, съ една рѣчь, да мратъ и молятъ чужденцитѣ да имъ изкопаятъ гроба. Азъ, при всичко че принадлежа къмъ една партия, на която е отказано правото да бѣде отечестволюбива, патриотическа, ще си позволя да имамъ по-голѣма вѣра въ бѣдѣщето и настоящето на нашата страна. Едно нѣщо, което ме смущава, това сж врѣмненитѣ мѣки, които тя търпи. Обаче, азъ знамъ, че тѣзи мѣки, колкото и тежки, сж мѣки на едно раждане, неизбѣжни при раждането на единъ народъ. Г-нъ Каравеловъ казваше по-рано, че нѣмало млади народи. Да, ако ги броимъ отъ Адама, тогава всички сж стари, но има млади народи, млади въ своето развитие, млади въ своята култура, както има и стари народи въ своята култура. Азъ казвамъ, че нашиятъ народъ е младъ народъ, той сега едвамъ почва да се приобщава отъ чашата на културата и прогреса, и въ този именно моментъ вие му поднасите една чаша пълна съ отрова! Прѣдъ насъ се рисуватъ ужасни картини, искатъ да внесатъ страхъ въ нашитѣ сърца, за да ни накаратъ да подложимъ врата си подъ тежкия яремъ на една компания, която иде въ България не за друго, а само да печели, да печели и да печели! Такъвъ е, г-да народни прѣдставители, заемътъ. (Обаждатъ се: Вѣрно!)

Не трѣбваше, по моето дълбоко убѣждение, както отъ гледна точка на самитѣ министри, тѣй и отъ ваща гледна точка, които влизате въ коалицията, да изнасяте прѣдъ насъ подобни договори. Не бѣ

правъ г. Каравеловъ, когато казваше, че „други сж тиквали страната въ батака, че азъ не съмъ отговоренъ за това, слѣдователно, тѣ да отговарятъ“. Азъ задавамъ слѣдния въпросъ: ами кой, г-нъ Каравеловъ, Ви би по главата да станете министъръ, кой Ви накара да взимате върху си тази тежка длъжностъ? Не трѣбваше ли Вие по-рано да знаете какво Ви прѣдстои? Нали Вие бѣхте онзи, който дойдохте прѣдъ Българския народъ и му казахте, че България е въ батака и азъ ида да я извадя отъ него? Вие идете да я извадите отъ батака, но съ сжщитѣ срѣдства, съ които я вкараха въ него! Ето защо, повтарямъ, г. Каравеловъ не бѣ правъ, защото много слабъ аргументъ е този, когато, за да избѣгнемъ отъ прѣкия отговоръ на въпроса, за да не отговоримъ ясно и опрѣдѣлено, ние търсимъ случая да прикриемъ нашата некадрностъ, като свалимъ юка на другито. Историята е признала и записала вече, че бившитѣ наши правителства сж направили голѣми злини. Това хубаво! Но веднажъ Вие излѣзохте и казахте, че Вие ще спрете тия злини, че Вие ще прѣкъснете нишката на всички ония прѣстѣжления, на всички ония злоупотрѣбления, които се вършиха по-рано, че Вие идете съ лопата да изринете смѣта изъ Авгиеви яхъръ, тогава Вие нѣмате голѣмо право да говорите за миналото. Вие вече влѣзохте! И сега цѣлниятъ народъ се интересува да види Вашиятъ майсторлъкъ, да види Вие какво можете да направите.

Най-сетнѣ, ще дойда до втория въпросъ — до монопола. И тукъ трѣбва да изкажа сжщата мисль, която изказахъ по-рано, когато ви изтъкнахъ, че къмъ заема се е пристѣпило подъ влиянието на чужди умове, чувствувало се е давление отвънъ. Отъ всичко се вижда, че лицата, които сж ходили да се договарятъ съ банкитѣ, не сж познавали най-напрѣдъ историята на нашитѣ заеми, че тѣ сж изпуснали отъ прѣдъ видъ оная важна мисль, която имъ указа г. Калчовъ, а именно, че нашитѣ заеми иматъ извѣстна връзка помежду си, че, прѣди да отидешъ да правишъ единъ новъ заемъ, трѣбва да знаешъ какво сж правила досега твоитѣ прѣдшественици. Ние имаме единъ заемъ отъ 260 милиона, отъ който е взетъ единъ авансъ. Нашитѣ министри, обаче, го оставятъ настрана и отиватъ на нова смѣтка да правятъ заемъ. Това е тѣй сжщо една отъ характеристичнитѣ чѣрти въ политиката на нашитѣ правителства. Всѣки, който дойде на властъ, захвърля настрана всичко направено и почва наново; и той натрупва своята купчинка боклукъ и си отива. (Веселостъ.) Нѣма никаква обща ръководяща нишка! Между това, дѣ другадъ, ако не въ заемитѣ, се изражава нашата заемна политика? А тая политика е много важна и не трѣбва да се оставя настрана. Сжщото, обаче, ние виждаме и въ заема на днешното Правителство. Ние чухме въ комисията да ни се казва отъ министритѣ, че по тѣзи въпроси тѣ не били мислили! Туй ме поразя, защото бѣ странно за мене, и азъ ги попитахъ: „какъ можете да натрапвате на стра-

ната такъвъ единъ заемъ, да я обвързвате съ таква договори и да я тикате въ едно неизвѣстно бждѣще, прѣди да сте усвоили, каква заемна политика досега се е водила, прѣди да сте проучили какви задължения имаме ние и какви задължения иматъ банкитѣ? Допустимо ли е да се хвърляте да правите на нова смѣтка заемъ, да изоставяте всички ония по-рано направени, дѣто може да имаме клаузи полезни за насъ; дѣто може да имаме извѣстни права, отъ които да се възпозуваме, за да си помогнемъ?“ Сжщото азъ трѣбва да кажа сега и по отношение къмъ монопола. Когато една държава иска да прѣмине къмъ монопола на тютюня, т. е. къмъ онуй изключително право, тя да фабрикува, тя да продава и прѣпродава тютюня, то къмъ такава една важна реформа трѣбва да се пристѣпи прѣди всичко съ извѣстенъ запасъ отъ свѣдѣния, слѣдъ извѣстни проучвания. А че това е така, показватъ примѣритѣ въ другитѣ страни. Въ Русия, напр., за тая цѣль бидоха поканени нѣкои капацигети-економисти, между които и извѣстниятъ професоръ Инжулъ, за да проучатъ въпроса и тогава да се пристѣпи къмъ въвеждането на монопола. Този въпросъ бѣ всестранно проученъ; събраха се нужнитѣ свѣдѣния, както исторически, тъй и за самата страна, за културата на тютюня; както и за ония слоеве отъ населението, които се занимаватъ съ тютюнь; проучиха се климата, почвата, желѣзнопѣтнитѣ и други съобщения, и чакъ тогава тѣзи хора се произнесоха, като казаха, че е още рано да се въведе тая мѣрка въ Русия. Значи, и слѣдъ такова всестранно и тщателно проучване, въ Русия не се рѣшиха да въведатъ монопола на тютюня. Сжщото стана и въ Германия. Ами у насъ? Намъ се каза по-рано отъ г. Каравелова, че реформи въ данѣцитѣ могатъ да станатъ, ала работи отъ тоя родъ не ставатъ тѣй скоро, тѣ трѣбва да се обмислятъ, да се изучатъ и тогава да се приложатъ. Да, щомъ въпросътъ се отнася до данѣчната система, намъ ни казватъ: „полека, не бързайте, може би, това е опасно за страната — азъ не искамъ да фалира България въ мое врѣме“. Но когато, както е сега, въпросътъ се касае за монопола на тютюня, намъ се прѣдлага въ 4 дена да разрѣшимъ този въпросъ. Ето, тукъ азъ съзирамъ най-голѣмия скандалъ, който извършва днесъ Правителството. (Отъ крайната лѣвица: Вѣрно!) Азъ питамъ: какво е направило Правителството, за да проучи този въпросъ? Досега, за тая цѣль, азъ видѣхъ само едно историческо изслѣждане отъ единъ чиновникъ, на което, обаче, не се е обрнало никакво внимание. Значи, Правителството прѣминава къмъ една реформа безъ всѣка подготовка. Тази реформа е твърдѣ важна, защото работата се касае не само до това, че Държавата поема монопола на тютюня, но и до това, че една чужда спекуланска компания, основана изключително върху печалбата, се вмѣква въ нашата страна: въ нейнитѣ рѣцѣ се дава цѣло едно производство. Прѣтеглени ли сж послѣдствията, които могатъ да произтекатъ отъ това; вземени ли сж

въ съображение всички условия, когато се при-
стъпва тѣй бързо къмъ такава една реформа? Нито
най-малко. А че това е така, показва фактътъ, че
най-същественото нѣщо при монопола — правил-
ницитѣ, чрѣзъ които той ще се прилага липсватъ!
(Ржкоплѣскане отъ дѣсниа центъръ.) Това е едно
нехайство, и, ако щете, едно прѣстѣпно нехайство.
Защото въпросътъ не е само въ това — да се събе-
ремъ тукъ и да се произнесемъ принципиално,
добъръ ли е или не монополътъ — не; най-същест-
веното за васъ, г-да народни прѣдставители, е — да
знаете при какви условия той ще се въведе, мѣр-
китѣ, които ще се взематъ, за да се той приложи,
какъ тѣзи мѣрки ще се отразятъ върху благо-
състоянието на населението, какъ тѣ ще се огра-
зятъ върху самото тютюнопроизводство, върху кул-
турата на тютюня и т. н. Защото, ако се прѣне-
брѣгне това, ние ще се намѣримъ прѣдъ една
опасна дилема. Ние ще вмѣкнемъ въ нашата страна
едно дружество, което ще започне да фабрикува
тютюнъ: то може да повдигне производството и
културата на тютюня, но то може и да го унищожи
и да лиши отъ прѣхрана, отъ хлѣбъ, нѣколко хи-
ляди сѣмейства. Какъ може тѣй леко да се по-
стѣхва, какъ може тѣй необмислено да се хвърля
едно правителство въ такава опасна игра? Всичко
това, г-да народни прѣдставители, е непонятно,
всичко това е възмутително, най-сѣга. За единъ
заемъ да се хвърля страната въ такава неизвѣс-
ностъ! И г. Каравеловъ ни говори още, че виждалъ
дѣното на блатото и затова билъ готовъ да
се удави!

Нека ми бѣде позволено, понеже тѣзи правилници
липсватъ — а тѣ ще съдържатъ извѣстни много
важни санкции, защото ще бѣдатъ законъ, чрѣзъ
който ще се опрѣдѣлятъ отношенията между бъл-
гарскитѣ граждани-данъкоплатци и производители
и една компания, която ще има право да налага
глоби и наказания, съ една рѣчь, да езекутира
българскитѣ граждани по силата на тия правил-
ници, изработени отъ режията — нека ми бѣде позво-
лено, прочее, да се спра върху послѣдствията отъ
монопола. Мнѣнията върху полезността на моно-
пола на тютюня се раздѣлятъ. Едни мислятъ, че
той е полезенъ, защото чрѣзъ него държавата или
фискътъ може да има голѣми и постоянно растящи
приходи. Това е единъ данѣкъ върху порока, както
и монополътъ на спирта е сѣщо така единъ данѣкъ
върху порока. Било е врѣме, когато пушенето
тютюнъ и пиенето ракия сѣ били забранени и прѣ-
слѣдвани строго отъ законитѣ. Слѣдъ това обаче,
държавата, като видѣла, че наказанията не пома-
гатъ и че употреблението на тютюня и ракията
се обръща въ постоянна потрѣбностъ за насело-
нието, тя рѣшила да го използва, като най-сигурно
данѣчно срдѣство. Тѣй сѣщо е постѣпила тя и
спрѣмо проституцията, на която тоже се на-
лага данѣкъ. Безсѣмѣнно, това е ставало и става
въ едно християнско общество, основано върху на-
чалата на християнския моралъ и любовта между

ближнитѣ. Но както и да е, азъ го вземамъ като
фактъ, че наистина държавата облага своитѣ данѣко-
платци за тѣхнитѣ пороци. Повтарямъ пакъ, мнѣ-
нията по тоя въпросъ сѣ раздѣлени: едни сѣ за,
други — противъ монопола. Едно нѣщо, обаче, е
фактъ, че въ тѣзи страни, дѣто монополътъ е въ-
веденъ по-отколѣ, ние виждаме дѣйствително, че
държавата има голѣми облаги. Единъ типиченъ
примѣръ въ това отношение прѣдставлява Франция,
дѣто съществуването на монопола датира отъ
дълги години. Наистина, въ началото, въ пѣрвитѣ
години на въвеждането му, монополътъ даде тоя
результатъ, че производството на тютюня силно
спадна; слѣдъ това, обаче, се започна едно повдигане,
едно развитие въ производството на тютюня и
днесъ Франция може да се похвали съ едно блѣ-
скаво разцвѣтяване на тютюнопроизводството и се
радва на чудесни доходи отъ монопола. Населението
е вече успѣло да привикне къмъ него, държавата
сѣко тѣй е успѣла да го организира, монополната
администрация е усвѣршенствуванa въ всѣко отно-
шение, и монополътъ всѣка година донася голѣми
облаги. Инакъ, обаче, стои работата въ малкитѣ
още неуредени държави, дѣто работитѣ се каратъ
като у насъ — по партизански. Цѣльтa на моно-
пола е собствено монополътъ на партиитѣ. Тамъ,
който е партизанинъ, сѣмѣта да прати роднинитѣ
си. Той се явява като отливъ: понеже държавата
нѣма мѣсто, той се явява едно русло, прѣзъ което
изтичатъ роднини, приятели и партизани.

Но най-важнитѣ послѣдствия отъ монопола сѣ слѣ-
дующитѣ. Прѣди всичко, за да може монополътъ да
виръе и да дава добри доходи, изисква се прѣдва-
рително да се опрѣдѣли числото на районитѣ, дѣ може
да се сѣе и дѣ не може да се сѣе тютюнъ. Щомъ се
допусне кой клѣдѣто иска да сѣе, голѣма полза отъ
монопола нѣма да има, и контробандата тогава е
силна. Ето защо, пѣрвата мѣрка, която прѣдвижда
единъ тютюневъ монополъ е — да се ограничатъ
районитѣ, въ които може да се сѣе тютюнъ. По
самото си естество, монополътъ прѣдизвиква кон-
центрацията на земята, на плантацитѣ, и оттукъ — и
сѣспиване дребнитѣ производители, защото моно-
полътъ, като едно капиталистическо производство,
като едно прѣдприятие, базирано върху капитали-
стическа основа, нѣма интересъ да има работа съ
500.000 души производители, които ще се мѣкнатъ
да му носятъ своя тютюнъ, а прѣдпочита съ колкото
може по-малко хора да има работа, защото съ това
се намаляватъ неговитѣ разноски. Ето защо, едно
отъ економическитѣ послѣдствия у насъ, въ случай
че се въведе монополътъ, ще бѣде това, че голѣма
часть отъ мѣстнитѣ дребни тютюнопроизводители
ще бѣдатъ принудени да напуснатъ занятието си.
Въ тия райони, въ които ще се позволява сѣянето
на тютюня, лека-полека плантацитѣ ще се концен-
триратъ въ по-малко рѣцѣ, ще изчезне дребното
тютюнопроизводство и на негово мѣсто ще се издигне
друго, положено на чисто капиталистически, модерни
начала. Това сѣ прѣжитѣ економически послѣдствия

отъ въвеждането на монопола. Безъ съмнѣние, Държавата ще има печалба. Близо сж до истината онѣзи, като министърътъ и други нѣкои говоривши, че ще имаме 14—15 милиона лева приходъ. Всичко това е много вѣроятно, но пакъ центърътъ на въпроса остава не самиятъ монополъ. Тукъ има партизани на монопола. Тѣ казватъ, че щомъ Държавата намира, че отъ монопола ще извлѣче много добъръ приходъ, щомъ чрѣзъ него ще се урегулира и самото производство на тютюня, като се помогне и за неговия износъ, то нѣма защо да бждемъ противъ него. Добрѣ, но всичкитъ смутъ, който се внася въ главитѣ, е това, че монополътъ се дава на концесия на едно дружество, и даже не дружество, ами на тѣзи сжщитѣ банки, съ които правимъ заемъ. Това промекутъчно дружество нѣма друго за цѣль, освѣнъ да се увеличатъ печалбитѣ на банкитѣ, или, както се изрази единъ отъ Прѣдговорившитѣ, да се прѣкара приходътъ прѣзъ нѣколко стѣрги. По този начинъ, на Българското Правителство, на което тѣ искатъ да замамятъ очитѣ съ нѣкоя печалба, работата стои много просто. Сѣ едно че то се намира като прѣдъ фокусникъ съ 10 кутии, турнати една въ друга: първата е най-големата, втората турната въ нея, третата турната въ втората и т. н., най-пакрая най-малката кутия и въ нея турната една глава чесновъ лукъ, която ще се даде на Българското Правителство и ще му се каже: заповѣдай, ето твоята печалба; (Смѣхъ.) на и ти поежъ отъ този медацъ, който сме събрали въ България. Тѣй щото, ако отъ страна на Министертвото ни се рисува тази картина на печалби, на извѣстни облаги за България, то тия блага не се откупуватъ съ това, което вие давате на тия банки. Това, което вие имъ давате, е не само концесия на монопола на тютюня, но и контролтъ въ България, контролъ, до който рано или късно ще се дойде, ако се върви по този пътъ, по който сте тръгнали и вие сега. Не е вѣрно, и едно голѣмо самооболъчение е, да се мисли, че ако се направи този заемъ и се остави пакъ старата данъчна система, ще имате уравновѣсенъ бюджетъ и ще облекчите положението на България. Едно съмъ готовъ да призная: вие ще облекчите, може би, вашето положение за 1—2 години, но положението на България нѣма да облекчите.

Въ заключение, ето моята основна мисль: приематъ ли се договоритѣ, или не приематъ, едно нѣщо трѣбва да бжде ясно, че подобруването на страната въ економическо и финансово отношение трѣбва да бждатъ реформитѣ — реформирането, първо, на данъчната система (Отъ крайната лѣвица: Вѣрно!) и намалението на онѣзи разходи, които, покрай грѣшкитѣ на правителствата и партиитѣ, единъ денъ трѣбваше да ни доведатъ до това положение. Нашитѣ разходи не отговарятъ на нашитѣ приходи. Колкото данъци да изетисквате, на края вие ще имате единъ изетисканъ лимонъ, по повече доходи нѣма да имате — туй нека се запомни като една истина. Азъ вече мога да свърша.

Не излѣзохъ тукъ, г-да прѣдставители, да ви убѣждавамъ да гласувате за или противъ: смѣтамъ, че всѣки отъ васъ вече си е съставилъ убѣждението и ще си го изрази чрѣзъ своя вотъ. Азъ излѣзохъ да разкрия прѣдъ васъ една важна истина, защото се смѣтамъ задълженъ да ви я разкрия, въ единъ моментъ, когато всички стоящи на червената маса ви увѣряватъ, че положението на страната е безнадежно. Азъ дойдохъ да ви донеса ентузиазма на една млада партия, която вѣрва въ бждщето на нашето отечество. Наистина, на тази партия се отказва правото да обича своето отечество. Е добрѣ, азъ ви заявявамъ, че тя дълбоко обича своето отечество и, отъ тази именно дълбока обичъ като излиза, тя се чувствува задължена да изтъкне прѣдъ васъ великата истина, че трѣбва да се реформира страната. Не съ заеми, не даже съ благоприятни заеми, но съ редъ добрѣ промислени реформи въ всичкитѣ области на нашия животъ; съ реформиране на данъцитѣ, съ облекчение на работната маса, вие ще я повдигнете, за да можете пакъ вие, управляющитѣ, да вземете повече отъ нея. И днесъ, когато вие, слѣдъ като изтрѣгнете вота на тази маса, идвате тукъ и сте готови да се отклоните отъ пътя на реформитѣ, да измамите едно добродушно сърце, което се е довѣрило на васъ, което се е довѣрило, за да му помогнете тѣй, както вие му обѣщавате, днесъ вие се отказвате отъ всичко! (И. Станчевъ: Не е вѣрно!) Помнѣте тогава, че отсега се започва борбата. Хубаво помнѣте, че ние още не сме имали истинска борба. Борбата е била до сега само: да стане Петко, да падне Петко. Борба друга, борба на принципи, въ името на общото добро, въ името на доброто на онази широка, съсипана и разорена маса, на която днесъ поднасяте още единъ тежъкъ яремъ, подъ видъ на единъ договоръ съ една компания, за която нѣма милость, за която има само злато и печалби! Да, вие сте длѣжни да изпѣлните обѣщанията си, защото не България, а вие ще отидете въ гроба. Азъ съмъ оптимистъ, азъ гледамъ свѣтло въ очитѣ на нашетъ обѣдѣще. Каквито щатъ прѣмѣждия да дойдатъ, азъ не се страхувамъ, но помнѣте вие, какво сте обѣщавали, какво сте поддържали! Вамъ прѣдстои единъ тежъкъ вотъ. Съ него вие наистина ще затрудните нашата борба, ще направите нашия пътъ по-трѣнливъ и по-мжеченъ, но затуй нашата борба ще бжде по-свѣтла и нашата побѣда ще бжде по-блѣстяща! (Ржкоплѣскане отъ всички страни.)

Д. Цанковъ: Г-нъ прѣдсѣдателю, уморихме се вече! Да си починемъ!

Прѣдсѣдателъ: Съгласно чл. 29 отъ правилника, засѣданието трае до 7 ч. Сега е 7. Прѣдсѣдателъ може да го продължи до 8, ако дневниятъ редъ не е свършенъ. Споредъ ст. 29, засѣданието ще бжде въ петъкъ. Наистина, ст. 31 дава право на Събранието да рѣшава да засѣдава и въ другитѣ дни, но азъ съмъ длѣженъ да обявя

засѣданието, споредъ правилника, че ще бѣде въ петъкъ.

М. Такевъ: Азъ прѣдлагамъ утрѣ да имаме засѣдание.

Прѣдсѣдательтъ: Понеже има прѣдложение ...

Прѣдсѣдатель: М. Балабановъ.

М. Такевъ: Оттеглямъ прѣдложението си.

Прѣдсѣдательтъ: Вдигамъ засѣданието. Въ петъкъ подиръ пладнѣ, часътъ въ 2, ще имаме засѣдание съ сѣщия дневенъ редъ.

(Вдигнато въ 6 ч. и 45 м. послѣ пладнѣ.)

Подпрѣдсѣдатели: { **В. Кжнчовъ.**
А. Краевъ.

Секретаръ: Н. Козаревъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гълъбовъ.